

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЗБІРНИК Ч. 31

1961

diasporiana.org.ua

ЗМІСТ

Дм. Соловей: Шевченко й самостійність України	1
В. Лисий: Членство і ідея братських союзів	21
П. Феденко: Загроза війни і неутралісти	26
Микола Галій: Трагічна історія української кінематографії	31
Загальна конференція Української Соціалістичної Партії в Кельні	37
П. Гнатенко: «Повзучий соціалізм»	38
С. Федорчук: Дещо про ідеологію «Молодої України»	39
І. Василевич: «Фіговий листок» прикрили ще одним фіговим листком	47
В. Лисий: Задній розум Я. Стецька	48
Огляд книг	56

УВАГА

Звертаємо увагу Вп. Передплатників на зміну адреси для грошевих посилок, яка є подана в наголовку журналу.

Просимо надіслати нам довжну передплату з отриманням журналу та заощадити нам в той спосіб коштів упізнання.

Адміністрація

БІБЛІОТЕКА ПЛАСТУ І РЕЧНОЇ ШКОЛИ
Курсів У.С.В. і У.Д.С. „Чортівлохи“
Філадельфія

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ДУМКИ

Видає: Українська Вільна Громада в Америці. Редагує Колегія
Адреса Редакційної Колегії, для адміністративних справ і грошових
посилок: Ukrainian Free Society of America Box 4, Peter Stuyvesant
Station, New York 9, N. Y. U. S. A.

Адреса Редакційного Секретаріату «Вільної України»:
„Vilna Ukraina“, 2961-65 Carpenter Ave, Detroit 12, Mich. U. S. A.

Передплата на рік (4 числа) \$4.00 Ціна примірника \$1.00

РІК VIII	1961	Ч. 31
----------	------	-------

Дм. СОЛОВЕЙ

ШЕВЧЕНКО Й САМОСТІЙНІСТЬ УКРАЇНИ

**З приводу виступу Д. Ф. Острянина, члена-кор. АН УРСР,
у московських «Вопросах философии»**

I. Що Д. Ф. Острянин несумлінно приписує Тарасові Шевченкові.

У московському журналі «Вопросы философии» Д. Ф. Острянин, член-кор. АН УРСР, вмістив статтю — «Идейное наследие Т. Г. Шевченко и современность». ¹⁾ У ній вчений більшовицький автор гостро нападає на «реакціонерів», «українських буржуазних націоналістів», особливо ж на тих, що «знайшли собі притулок в США та інших капіталістичних країнах», обвинувачуючи їх в тому, що вони, нібито, «в багатьох напрямках» «фальсифікують ідейну Шевченкову спадщину». Разом з тим цей більшовицький вчений намагається довести, що Шевченкова діяльність, Шевченкові думки й національно-політичні прагнення були цілком чи майже цілком тотожні з ідейним спрямуванням, скажімо, «Тез ЦК КПСС про 300-річчя возз'єднання України з Росією». У цій грубо напастливій статті Д. Ф. Острянин, між іншим, пише:

«Вони («українські буржуазні націоналісти», тут Острянин має на увазі чотиритомове видання «Кобзаря» УВАН в Канаді в 1952-1954 рр. за редакцією і з статтями та примітками проф. Леоніда Білецького — ДС) намагаються довести, що поет засуджував возз'єднання України з Росією і ненавидів Богдана Хмельницького. «Шевченко, — говорить там, — студіюючи історію України, літописи, Історію Русів та різні літературні твори, приходив до висновку, що найголовнішою витою за-

¹⁾ Вопросы философии, 3, 1961, АН СССР, Институт философии, Издательство «Правды», стор. 39-49.

подіяного Україні зла є договір гетьмана Богдана Хмельницького 1654 р. із Московією в Переяславі» (т. IV, стор. 390). Ці отруйні ідейки на всі способи повторюються і широко розповсюджуються серед українських емігрантів».

І в протилежність цьому Острянин твердить:

«Возз'єднання України з Росією Шевченко вважав за найважливішу історичну подію в житті українського народу. Разом з тим він ганьбив царизм, його колоніальну політику на Україні, називаючи царя катом українського народу та інших народів Росії. Додатково оцінюючи возз'єднання України з Росією, поет-революціонер схвалював діяльність Богдана Хмельницького. В акті возз'єднання він (Шевченко) бачив вияв волі і стремління всього українського народу. Шевченко відзначував, що цей історичний акт був здійснений «Богданом Хмельницьким со старшинами і з депутатами всіх станів народу українського» (Тарас Шевченко. Собр. соч. ч. IV, 1949, ст. 15). У низці своїх творів («Гайдамаки», «Подземелье», «За что мы любим Богдана» и другие) поет з великою теплотою говорить про Богдана Хмельницького».

І так далі, в такому ж стилі.

Не можемо ми припустити, щоб член-кор. Академії Наук не читав «Кобзаря», або читаючи — нічого в ньому не второпав. Значить, все те, що пише Острянин у цій своїй статті, а вона чимала, це — свідоме й навмисне змішання до купи правди й неправди для явної дезорієнтації і введення в блуд читача.

Поперше, як це можна «засуджувати колоніальну політику на Україні російського царського уряду» і в той же час «позитивно оцінювати возз'єднання України з Росією»? Адже колоніальна політика, якою царський уряд придушив на кілька століть Україну була наслідком того «возз'єднання»?! Та ми добре розуміємо в чім тут справа. Вчений автор, хоч і член-кор. Академії Наук, змушений, як сліпий за стіну, міцно триматися «Тез ЦК КПСС», за якими всі криваві грабежі та завоювання (чи «возз'єднання» й «приєднання»), що їх всілякими засобами протягом віків здійснювала «централізована московська держава» — обов'язково мусять бути «прогресивними», бо такі ж «возз'єднання» і «приєднання» робляться Московією й тепер.

Подруге, можна дуже добре і з симпатією ставитися до тої чи тої людини, до тої чи тої історичної особи і разом з тим — мати до неї невимовний жаль та засуджувати її за якусь окрему фатальну помилку, яку та особа зробила не із злим наміром. Наприклад, щирі демократи з великою повагою ставляться до колишнього кількарізного президента США Франкліна Рузвельта, до його виняткової особистої порядности, до його незвичайно корисної для широких мас людности США внутрішньої політичної діяльности, але разом з тим мають до нього величезний жаль за його жахливу помилку, коли він у Ялті повірив Сталінові на слово і дав себе ошукати на зовнішньому відтинкові. Так само й Шевченко, ставлячися з симпатією до Богдана

Хмельницького, як до організатора й провідника визвольної боротьби українського народу проти тяжкого й нестерпного ярма пансько-шляхетської Польщі, разом з тим з жалем та обуренням згадував про Переяславський договір з Москвою в 1654 р., під час якого Москва обдурила необачного Хмельницького, як Сталін обдурив необачного Рузвельта.

Д. Ф. Острянин твердить, що Шевченко дивився на акт 1654 р., як на найважливішу історичну подію в житті українського народу. Це — так. Але нащо гратися словами? Переяславський договір справді був дуже важливою подією в житті українського народу. Але — якою подією? Позитивною чи негативною?

Ніхто не скаже, наприклад, що татарський погром України в XII ст., розпочатий Батием, не був важливою й ваговитою своїми наслідками для майбутности українського народу подією. Але якою подією? Ніхто не скаже, що організований на Україні московською владою ЦК КПСС і потім затаюваний від вільного світу голод 1932-1933 рр. з багатьма мільйонами невинних жертв і взагалі Сталінський погром України в 1929-1933 рр. не був також занадто важливою й ваговитою своїми наслідками для українського народу подією. Але — знов таки — якою подією?

Звичайно, для неситих московських імперіялістів-загарбників договір 1654 р. був подією позитивною. Адже він враз незвичайно поширив межі й потужність їхньої централізованої держави, що її так возвеличують теперішні московські більшовики. І, звичайно, цілком вірно пише Ів. Дав. Бойко, що «возз'єднання України з Росією було подією величезного міжнароднього значення. Воно зміцнило сили російської держави, відсунуло далеко на південний захід її кордони».³) Це твердження І. Д. Бойка, відповідає правді. Вірне й те, що «возз'єднання України з Росією» мало «величезне значення для дальшого політичного, економічного й культурного розвитку російського народу». Але дивно про все це читати в історика України. Адже це — оцінка явища з погляду московських імперіялістів. Вільно, звичайно, поділяти й захищати цей погляд московських імперіялістів і Д. Ф. Острянинові, що займає високе становище в Україні з ласки московського окупаційного апарату ЦК КПСС. Це справа його сумління, його особистої честі й людської та національної гідності, як він їх розуміє. Але несумлінно й неприпустимо для члена-кор. Академії Наук, коли він нав'язує цей свій погляд, запозичений із «Тез» московського ЦК, Шевченкові. Та ще й нав'язує в супереч ясним Шевченковим висловлюванням у цій справі. Це вже свідоме, відверте й грубе фальшування справжніх Шевченкових думок. А щоб прикрити несумлінність і гвалтовність

³) Історія Української РСР, том I. АН УРСР, Київ, 1953, стор. 261-268.

Нагадуємо тут, до речі, що в 1654 р. про ніяку «Росію» й «російську державу» ще ніхто не знав і не чув навіть у самій Москві. Тоді існувало тільки Московське царство. Назву «Росія» запровадив лише цар Петро I на початку XVIII ст.

своїх діл, Острянин щедро й багаторазово (не подаючи, проте, конкретних і беззаперечних доказів) обвинувачує «українських буржуазних націоналістів» у фальшуванні Шевченкової творчості й Шевченкових думок.

Шевченко був переконаний, як переконані й усі свідомі та чесні сини й дочки українського народу, що акт 1654 р., з погляду інтересів українського народу, був подією дуже важливою, але фатальною й негативною з глибоко трагічними наслідками для життя усіх наступних поколінь. І не даремно Мих. Драгоманов назвав наступні за 1654 роком століття пропащим для українського народу часом і розпочав був писати на цю тему дослідну працю («Пропащий час»), та, на жаль, не зміг розгорнути й закінчити її.

Д. Ф. Острянин пише, що Шевченко «додатньо оцінював возз'єднання України з Росією». Але коли і де саме Шевченко зробив цю «додатню оцінку»? Чому Острянин цього не подає? Чому для підтвердження своїх слів не цитує Шевченка? Але треба бути справедливим. Острянин далі таки цитує Шевченка. Він пише, що Шевченко, «додатньо оцінюючи возз'єднання», «відзначував, що цей історичний акт був здійснений Богданом Хмельницьким із старшинами та депутатами всіх станів народу українського». Цю фразу він поставив у лапки, як Шевченкові слова, і покликується на стор. 15 четвертого тому Зібрання творів Шевченка, що вийшло в Києві року 1949.

Що написано на тій 15-ій сторінці згаданого видання «Зібрання творів Шевченка», ми не знаємо, бо, на жаль, не мали змоги добути його тут, далеко від України, щоб прочитати. Проте можемо взяти на себе сміливість твердити, що того речення, що його Острянин подав в лапках, Шевченко не писав. То слова московської більшовицької пропаганди на взірць тих, що їх ми читаємо в примітці до «Кобзаря», якого видано в Києві в 1955 р. А там, на стор. 656, надруковано:

«...гетьман Богдан Хмельницький, видатний український державний діяч і полководець. У 1648-1654 рр. очолював визвольну боротьбу українського народу проти шляхетської Польщі. В тезах про 300-річчя возз'єднання України з Росією, схвалених ЦК КПСС, говориться: «Історичною заслугою Богдана Хмельницького є те, що він, виражаючи споконвічні сподівання і пратнення українського народу до тісного союзу з російським народом і очолюючи процес складання української державности, правильно розумів її завдання і перспективи, бачив неможливість врятування українського народу без його об'єднання з великим російським народом, наполегливо добивався возз'єднання України з Росією».»³⁾

³⁾ Т. Г. Шевченко: Твори в трьох томах. Том перший. Поезії. Критико-біографічний нарис академіка О. Є. Корнійчука. Держ. В-цтво Худож. літератури. Київ, 1955, 688 стор., редактор А. Симонова. Тираж — 50.000, друк добрий.

Нащо ж оці твердження більшовицької пропаганди Д. Ф. Острянин приписує Шевченкові? Отож, усі згадані Острянині твердження не мають нічого спільного із думками й висловлюваннями Тараса Шевченка.

2. Московське більшовицьке спотворювання, цензурування та фальшування Шевченкової творчості.

Сам Шевченко з приводу нещасливого для України Переяславського договору 1654 р. при всіляких нагодах писав багато разів, починаючи від року 1843, коли він вперше, після довгої відсутності, відвідав Україну. Видко, свідомість трагічних для українського народу наслідків того договору 1654 р. про злуку, що їх поет у зрілому віці побачив на Україні на власні очі, мучила його безнастанно до самої смерті.

Беремо до рук тритомове видання творів Тараса Шевченка, яке ми щойно цитували. Воно вийшло в Києві в 1955 р. На ньому позначено:

«Текст друкується за виданням:

Тарас Шевченко. Повна збірка творів у трьох томах, т. I, Держлітвидав, 1949, звіреним з виданням:

Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у десяти томах, тт. I, II. В-цтво Академії наук УРСР, 1951, 1953».

Для чого зроблено це позначення на виданні 1955 р.? Очевидно, для того, щоб упевнити читача, що в Шевченкових творах, які подаються в цьому тритомникові ніяких пропусків і спотворень немає, бо ж, як пишуть редактори, їх звірено з текстами «Повного зібрання творів». Та виявляється, що це позначення має лише завдання обдурити читача. Ось ми шукаємо в «Кобзарі» цього тритомника за віршем «Розрита могила» (1843 р.) і не знаходимо його. Шукаємо за «Чигрині, Чигрині» (1844 р.) і його не знаходимо. Шукаємо за містерією «Великий льох» (1845 р.) — немає й її. Немає також віршів: «Стоїть в селі Суботіві» (1845 р.), «Заступила чорна хмара» (1845 р.), «Осії глава XIV» (1859 р.) і «Якби то ти, Богдане п'яний» (1859 р.).

У всіх цих творах (окрім «Заступила чорна хмара») Шевченко гостро картає Хмельницького за його необачний договір «возз'єднання» в 1654 р. української козачої республіки з деспотичним московським царством. Більшовицька цензура викинула з «Кобзаря» всі ці твори тому, що в той час по всій Україні, як відомо, за наказом ЦК КПСС з нагоди 300-річчя пропагандисти голосно прославляли Богдана Хмельницького саме за договір 1654 р. і разом з тим справляли бучну й радісну тризну на могилі похованої свободи України. Ясно, що в таку театральну урочисту для ЦК КПСС хвилину треба було будь-що-будь заткнути роту Тарасові Шевченкові. І це — безцеремонно зробили у виданні 1955 р. Що ж до вірша «Заступила чорна хмара», то в ньому Шевченко виявив своє відкрите співчуття намаганням гетьмана Петра Дорошенка в напрямку виборення для України са-

мостійности й висловив у ньому свою відразу до гетьмана Самойловича (назвавши його дурним), бо той тримав руку Москви й збройно, разом із князем Ромодановським, поборював Дорошенка. Отже й цей Шевченківський вірш не пасував до «Тез ЦК КПСС про 300-річчя», а тому й його викинули. А всього — аж сім віршів. Про цензурування інших видань «Кобзаря» більшовицькими органами докладні відомості подає Богдан Кравців у Збірникові-Альманахові — «Наш Шевченко», що його видала редакція газети «Свобода» в Джерсі Сіті 1961 р.^{3а)}

Мабуть, в дальшому кастровані більшовицькою цензурою «Кобзарі» так і виходили б. Але це, як видно, викликало глухе ремствування українського громадянства на самій Україні. Крім того, українська еміграція негайно звернула увагу світової громадської думки на те, що московська більшовицька влада так само безцеремонно цензурує творчість Шевченкову, як це робила й московська царська влада. Тому в «Кобзарі» кишенькового формату, що вийшов у Києві в 1960 р. із вступною статтею Макс. Рильського, дозволено було вмістити шість із згаданих передніше семи проскрибованих Шевченкових творів.⁴⁾ Проте і в цьому ліберальнішому виданні 1960 р. не вміщено поезії «Якби то ти, Богдане п'яний», що її Шевченко написав у 1859 р., знову й востаннє відвідавши Переяслав. Занадто вже вона, ця поезія, суперечить всьому тому, що пише член-кор. Д. Ф. Острянин та інші більшовицькі пропагандисти, ідучи сліпо за дороговказом, що ним є для них «Тези ЦК КПСС про 300-річчя возз'єднання». Крім того, і це дуже важливо, згаданий ліберальніший «Кобзар» 1960 р. дуже мало придатний для масового народного вжитку. Надруковано його дуже дрібним шрифтом (нонпареллю) й густими рядками, тому без побільшуючого скла довго його читати не може навіть тренований читач, бо починають боліти очі. Отже — це видання зроблене не для нормального масового читання, а тільки для довідок фахівцям. Нарешті, треба мати на увазі й те, що велику кількість накладу цього видання «Кобзаря» вивезено до Москви, бо на самому початкові, перед титульною сторінкою, надруковано печатку, що відтворює зображення жетону: «Декада української літератури та мистецтва. Москва, 1960». Це говорить, що цього «Кобзаря» призначалося в основному для експорту, для розповсюдження в Москві під час Декади восени 1960 р., а частково — для вивозу за межі СРСР, щоб показати, що «у нас», нібито, немає цензури.

Проте, друкуючи шість передніше згаданих Шевченкових поезій, більшовицькі редактори старалися цілком знешкодити їх

^{3а)} Богдан Кравців: Небезпечний «Кобзар». Совєтське фальшування поетичної творчості Шевченка. 1961 (окрема відбитка).

⁴⁾ Тарас Шевченко: Кобзар. Вступна стаття академіка АН УРСР Максима Рильського. Держ. в-цтво художньої літератури. (Друкується за виданням: Т. Шевченко. Повне зібрання творів, т. I, II. В-цтво АН УРСР. К., 1951, 1953). Київ, 1960, стор. 608, шістнадцятка. Тираж 55.000

своїми поясненнями. Вони поробили примітки до цих та інших творів, якими намагаються дискваліфікувати й дискредитувати Шевченка, показати його перед читачем невігласом, що не розуміється на тому, про що пише. Наприклад, у примітці до «Великого льоху» сказано:

*«Шевченко дав односторонню оцінку діяльності Петра І. Певна суперечність є тут і в трактуванні образу Богдана Хмельницького».*⁵⁾

У чому там виявилася суперечність, а також у чому полягала та односторонність оцінки — нічого не сказано. А до «Заступила чорна хмара» в примітках ми читаємо:

Приміт. І. «Самойлович, Іван — гетьман (1672-1687) ... Активно протистояв агресивним намаганням султанської Туреччини відірвати Україну від Росії. В оцінці його діяльності Шевченко помилявся».

Приміт. 3. «Дорошенко, Петро — гетьман Правобережної України (1665-1676). Всупереч бажанням народу в 1669 р. поставив Правобережну Україну в залежність від султанської Туреччини. За зраду Дорошенка та його прибічників дорого розплатилося населення Правобережної України. Шевченко не зовсім правильно оцінював діяльність Дорошенка».⁶⁾

Отже й тут Шевченко «помилявся», «не зовсім правильно оцінював». Крім того, Дорошенко — зрадник, за твердженням коментаторів, а Самойлович — ні.

У містерії «Великий льох» Шевченко подає розповідь душі, що її до раю не впустили за те, що вона, як була дівчиною, з наказу Петра І (що повертався тоді «в Москву із Полтави») напоїла його коня. Вона каже:

Я була ще недолітком,
Як Батурин славний
Москва вночі запалила
Чечеля убила,
І малого і старого

В Сейму потопила.
Я меж трупами валялась
У самих палатах
Мазепиних...

До цього місця Шевченкового твору вчені більшовицькі коментатори дають такі примітки, які йдуть цілком у супереч з ясною думкою Шевченка. Роблять це для того, щоб орієнтувати читача у протилежний бік. Для Шевченка Батурин, що захищався від московського війська, славний, а Чечель — герой. А вчені більшовицькі коментатори пишуть:

«Чечель, Дмитро — полковник, прибічник зрадника Мазепи».

А про Мазепу подають:

*«Мазепа, Іван — був гетьманом в рр. 1687-1708. У жовтні 1708 р. зрадив Росію і Україну і перейшов на бік шведського короля Карла XII».*⁷⁾

⁵⁾ Згадане передніше видання «Кобзаря» з 1960 р., стор. 576. Підкреслення наше.

⁶⁾ Там же стор. 585. Підкреслення наше.

⁷⁾ Там же, стор. 577, підкресл. наше.

Далі, у цьому ж творі «Великий льох», одна з Ворон (що символізує собою всіляких злих духів України: Тетерь, Богдановичів, Іскор, Безпалих, Цецюр, Брюховецьких, Кочубеїв, Галаганів і безліч тих, що їх Шевченко називав «гряззю Москви» та «варшавським сміттям») хвалиться:

А з вольними козаками	Козацькими... а такими,
Що я виробляла?	Просто козаками,
Кому я їх не наймала,	Фінляндію засіяла;
Не запродавала?	Насипала бурта
Та живуці ж, проклятуці!	На Орелі... На Ладугу
Думала, з Богданом	Так гурти за гуртом
От-от уже поховала...	Виганяли та цареві
Ні! Встали, погані,	Болота гатила.
Із шведською прибудуою...	І славного Полуботка
Та й тоді ж творилось!	В тюрмі задушила.
Аж злішаю, як згадаю...	Отойді-то було свято!
Батурин спалила,	Аж пекло злякалось.
Сулу в Ромні загатила	Матер Божа у Ржавиці
Тільки старшинами	Вночі заридала.

До цього злосливо-радісного воронячого каркання вчені більшовицькі коментатори роблять ще й свій такий же додаток-пояснення:

«Сулу в Ромні загатила тільки старшинами козацькими»...

Тут мова йде про скарання Петром I старшин козацьких — однодумців зрадника Мазепи.⁸⁾

Не насмілюючися далі заперечувати свідоме й масове винищення української людности різними способами, особливо ж — «каналаськими роботами», що їх запроваджував Петро I і його нащадки (включно до Сталіна з його акцією 1929-1933 рр. і Хрущова з його акцією масового вивозу молоді за межі України), щоб обезсилити український народ і вбити його стремління до волі, — вчені коментатори намагаються будь-що-будь злагіднити картину, намальовану Шевченком. У примітці вони пишуть:

«За часів Петра I люд український (особливо козацтво) брав (виходить, ніби, по своїй власній охоті — ДС) участь у війні з Швецією, зокрема на території Фінляндії; багато козаків і кріпаків загнали на будівання Петербурга і фортець, на будівання укріплень на р. Орелі, на проведення Ладозького каналу і т. п. У війні з Швецією, а також на важких будівних та земляних роботах велика кількість людей загинула».⁹⁾

Про способи складання цих приміток і про думки, що їх вчені більшовицькі коментатори намагаються прищепити читачам Шевченкового «Кобзаря» можна побачити й з таких, скажімо, порівнянь. Про Стефана Чарнецького, польського полководця, сказано, що він був «заклятий ворог українського на-

⁸⁾ Там же, стор. 578, підкресл. наше.

⁹⁾ Там же, підкресл. наше.

роду». ¹⁰⁾ А про московського воєводу боярина Григорія Ромодановського, що, як відомо, в 1659 р. після бою з прилуцьким полковником Дорошенком у цент зруйнував містечко Срібне і вирізав там усю людність (безіменні й мовчущі великі братські масові могили на вигонах Срібного нам у дитячі роки не раз з подивом доводилось оглядати), — більшовицькі коментатори пишуть як про захисника України:

«Очолювані ним (Ромоданівським) війська, разом з козацькими військами (гетьмана Самойловича, прибічника Москви — ДС) відстояли Лівобережну Україну і Київ від загарбань шляхетської Польщі і султанської Туреччини». ¹¹⁾

Отож, виходить, що коли українські землі загарбує Польща або Туреччина — це погано, а коли Москва — то добре. А мусять же бути не дві, а одна мірка для всіх загарбників українських земель.

Так само до слів Шевченка з «Іржавця»:

«Наробили колись шведи
Великої слави,
Утікали з Мазепою
В Бендери з Полтави,
А за ними й Гордієнко» —

коментатори дають таке пояснення з явним притиском:

«Гордієнко, Кость — запорозький кешовий. Разом з Мазепою зрадив Україну й Росію і перейшов на бік Карла XII». ¹²⁾

А до дальших Шевченкових слів:

«Не спинав би їх Прилуцький
Полковник поганій»...

Сказано тільки:

«Прилуцький полковник — Гнат Галаган».

І все. А чом би й тут не сказати, що Гнат Галаган, як побачив, що справа Мазепи не певна, то зрадив його і перейшов на бік Петра I і, мабуть, не безпричинно був в нього у великій ласці? Чом би не сказати, що Галаган із своїм полком та з московським військом під командою Яковлева підступив до Січі, де на той час було мало запорожців? Що він, Галаган, умовив запорожців скласти зброю й покоритися цареві, за що їх буде помилувано. А як запорожці повірили тому, що він обіцяв, і склали зброю, їх майже всіх тут же було помордовано в найстрашніший спосіб, а Січ пограбовано й дощенту зруйновано. Чом би всього цього не сказати? Чи це вже, на думку більшовицьких вчених, не зрада, а геройський і вельми патріотичний вчинок, бо його, бач, dokonano в інтересах імперіалістичної Москви?

¹⁰⁾ Там же, стор. 586.

¹¹⁾ Там же, стор. 585.

¹²⁾ Там же, стор. 581, підкресл. наше.

Але підпорядкований Москві більшовицький апарат на Україні не тільки всевладно цензурує Шевченкову творчість, усуває з неї те, що суперечить московському імперіалізму, а самого Шевченка дискваліфікує та робить з нього невігласа. Він пробоє також фальшувати й спотворювати Шевченкові тексти. У додаткові до вінніпегського «Українського голосу» за 3. V. 1961, що має назву «Література, наука, мистецтво», А. Господин вмістив чималу статтю про конкретні спроби фальшування багатьох Шевченкових творів у передущі роки. Та ми не будемо всього того повторювати тут, а цікавих одсилаємо до згаданої статті.¹³⁾

Проте цензуються й спотворюються не лише Шевченкові тексти, а й матеріяли про Шевченка. Щойно з'явилася варта уваги стаття відомого дослідника Шевченкової творчості — Павла Зайцева, під назвою «Як окрадають Шевченка на нашій, не своїй землі».¹⁴⁾ Він переглянув такі київські видання:

1) Т. Г. Шевченко в документах і матеріялах. Держ. в-цтво політичної літератури УРСР. Київ, 1950.

2) Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників. В-цтво АН УРСР, Київ, 1958.

Виявилося, що з деяких документів більшовицька цензура вилучила все те, що не пасує до теперішньої політики ЦК КПСС в суверенній, нібито, Україні. Так, у першій переднішє названій книзі, з доповіді, що її шеф жандармів гр. Ол. Орлов подав цареві, вилучено речення, в якому сказано, що «Шевченкові твори треба заборонити, бо розповсюдження їх може мати не бажані для цілості Російської імперії наслідки». Цензура викинула такі слова Орлова:

«З улюбленими віршами (Шевченка) на Україні могли б посягтися і згодом закорінитися думки про вигадане блаженство часів гетьманщини, про те, що буде щастям повернути ті часи, і про можливість існування України, як окремої держави».

Далі Павло Зайцев виявив, що у цій збірці, «Шевченко в документах», зовсім немає дуже важливого реферату начальника штабу Корпусу жандармів ген.-лейт. Л. Дубельта, який, переглянувши усі друковані й недруковані твори Шевченка, що їх зібрала поліція, писав, що у тих творах Шевченко:

«все йде вибраним напрямком: невпинно нарікає на страждання України в сучасному її становищі й хоче збудити ненависть до панування росіян»...

Очевидно, більшовицький цензор цілком резонно вирішив, що краще сьогочасному поколінню українців всього цього не нагадувати, бо це може загрожувати і сьогочасній більшовицькій імперії.

¹³⁾ А. Господин: Фальшування творів Шевченка. Газ. «Український Голос» ч. 18, 1961 г.

¹⁴⁾ «Мета», орган УНДС, ч. 1 (33) за січень-квітень 1961. Мюнхен.

Перейдімо тепер до другої передніше згаданої книжки — «Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників». У передмові до неї ми читаємо:

«У збірнику вміщені найцінніші спогади. Окремі матеріали П. Мартоса, В. Аскоченського, Д. Селецького, П. Куліша та інших сучасників Т. Г. Шевченка не могли бути повністю використані, бо в них автори, виходячи з своїх класових позицій, викривляють характер і діяльність народного поета».¹⁵⁾

Дивно це читати у виданні Академії Наук, яке призначене не для масового читача (обсяг цього видання — 439 стор. великої вісімки, а тираж всього тільки 25.000 примірників). Адже це видання призначене для дослідників, для літературознавців, для вчителів. Виходить, що в умовах більшовицького режиму освічена інтелігентна людина не спроможна критично розібратися у написаному? Тож А. Орлов, начальник Головного управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів Міністерства освіти РСФСР, небезпідставно писав нещодавно в «Правді», що сьогочасний спосіб навчання у вищих школах не привчає думати й розмірковувати («не приучає думати й розмішляти»).^{16а)} А становище в РСФСР репрезентує становище й по інших республіках ССРСР, бо вони змушені точно наслідувати взірці РСФСР. Але все ж таки цікаво, як саме згадані передніше автори спогадів про Шевченка «викривляють характер і діяльність» його. Павло Зайцев завдав собі труда перевірити надруковані у визначеному виданні спогади. І тут виявилось, наприклад, що із спогадів великоруського поета Я. Полонського (якого редактори зовсім не вважають за реакціонера) випущено таке місце:

... «він (Шевченко) не любив нашого поета Пушкіна і не тому, щоб він уважав його за недоброго поета, а просто тому, що Пушкін — автор поеми «Полтава». Шевченко дивився на Кочубея лише як на донощика, Пушкін бачив у ньому вірного сподвижника Петра Великого, оклеветаного і скараного на смерть Мазепою...» і т. д. (Том I-ий Празького «Кобзаря» 1876 р.).

Нам цікаво було перевірити, чи це місце викинуте і з іншого теж не масового і не популярного видання — «Спогади про Шевченка», що вийшло ще меншим накладом — 10.000 прим. при обсязі 659 стор.¹⁶⁾ Виявилось, що і в цій книзі щойно процитованого місця немає.¹⁷⁾ Проте, викидаючи це небезпечне місце,

¹⁵⁾ Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників. Видавництво АН УРСР, Київ, 1958, стор. 3.

^{16а)} А. Орлов: Так ли мы учим студентов? («Правда», ч. 160 за 9. VI. 1961, стор. 6).

¹⁶⁾ Спогади про Шевченка. (Упорядкування, вступна стаття та коментарі А. І. Костенка). Держ. в-цтво худож. літератури, Київ, 1958, вел. вісімка, 659 стор., тираж 10.000.

¹⁷⁾ Там же, стор. 432.

цензор забув викинути примітку до нього. А в цій примітці упорядчик писав:

«Різна класова приналежність і різні ідейно-політичні погляди двох великих поетів — Пушкіна і Шевченка — не могли не виявитися у різних оцінках соціально-політичних питань. Але, як видно з листів, щоденника та повістей, Шевченко схилився перед поетичним генієм Пушкіна, він високо оцінював його і часто цитував у своїх творах».¹⁸⁾

Та з усього цього ясно видно, що автор примітки даремно одводить очі читачеві. Справа тут не в різній класовій приналежності двох великих поетів і не в різних оцінках соціально-політичних питань, а в різній національній приналежності та в різній оцінці важливих подій української історії. Пушкін оцінює дану подію з погляду великоруського великодержавника й імперіяліста («и все славянские ручьи сольются в русском море»), а Шевченко — з погляду захисника свободи й суверенності українського народу. Цей національний момент більшовицька цензура й старається всіляко замазати й вичистити з біографії Шевченка.

Порівнюючи текст спогадів Я. Полонського в «Біографії Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників», що її видала АН УРСР, із текстом у книзі «Спогади про Шевченка», ми виявили ще одну цензурну вирізку в «Біографії...», якої не спостеріг чи не згадав Павло Зайцев, і яке цензор книжки «Спогади про Шевченка» забув тут викинути. А це місце дуже важливе для з'ясування поглядів Шевченка на аморальність політики. Я. Полонський пише:

«Одного разу на вечорі у Білозерського, редактора журналу «Основа», я пам'ятаю, Шевченко підтримав думку одного заїжджого слов'янина-галичанина, що всяка політика — аморальна, що заради політичних міркувань чинилися й чиняться всі неправди і з них виникають усі злощастя племен і народів, а тому для держави найкраще — не мати ніякої політики».¹⁹⁾

До цього місця упорядчик А. І. Костенко зробив примітку:

«Під цим Шевченко розумів політику буржуазних держав, що завжди вела до поневолення та воєн».²⁰⁾

Звичайно, пояснення Костенка фальшиве і зроблене тільки для одводу очей. Тому упорядчики чи цензори «Біографії Т. Г. Шевченка в спогадах сучасників» вирішили цю справу простіше — викинули це місце із спогаду Полонського.²¹⁾ Чому? Та тому, що вони прекрасно розуміли, що аморальність політики влади ЦК КПСС перевершує всі відомі до цього історичні зразки, а тому нехай люди над цим краще не думають.

¹⁸⁾ Там же, стор. 608.

¹⁹⁾ Там же, стор. 433.

²⁰⁾ Там же.

²¹⁾ Див. «Біографію Т. Г. Шевченка в спогадах...», стор. 223.

Павло Зайцев подав також цілу низку інших пропусків у спогадах, що їх зроблено з причини невідповідності тих місць великодержавній імперіялістичній політиці ЦК КПСС. Про один факт, що стосується погляду Шевченка на акцію гетьмана Мазепи і який московська більшовицька цензура намагається витерти з Шевченкової біографії, згадаємо ще далі, в роз. 4.

Що ж можна тепер сказати про авторів усіх цих коментарів і тлумачень, що їх повторює й Д. Ф. Острянин, та про більшовицьких цензорів і спотворювачів Шевченкової спадщини? Якщо вони належать до пануючої нації завойовників, то це зрозуміло. Це — просто акт грубого московського шовіністичного насильства та й все. Якщо ж вони належать до української національності, то можемо лише з жалем повторити Шевченкові слова із його вірша «П. С.» (Петро Скоропадський):

«..... Люди, люди!
За шмат гнилої ковбаси
У вас хоч матір попроси,
То оддасте...»

І тут мимоволі пригадуються нам дрібні, але на загальному оціному тлі такі промовисті факти з життя в Полтаві в 1919-1920 рр. Місто окуповане московською червоною армією. Тривожний і грізний час. Групи чекістів, іноді під прикриттям броневих машин, оточують серед ночі квартали міста і роблять масові обшуки. Когось ловлять, заарештовують і люди безслідно зникають. Одного разу група чекістів, у складі якої була й жінка в ролі, либонь, слідчого, робить пильний трус в одній української жертви. Всі обшукувачі розмовляють великоруською мовою і для них кожен українець, як видно, обов'язково — шовініст. Ці два визначення для них — тотожні, синонімічні. Жінка-чекіст, побачивши портрет на стіні в кімнаті обшукуваного, каже до своїх співників-співобшукувачів: «Почему в этих шовинистов мы всегда находим портрет Шевченки»?...

Так само пригадується й інший епізод з 1920-1921 рр. Наш приятель Х. С. Рябокін розповідав нам, як на якихось зборах в Полтаві виступав А. С. Макаренко, завідувач дитячої колонії безпритульних (вона була поблизу Полтави). Пізніше Макаренко став відомий в СССР як письменник-педагог, автор «Педагогической поэмы». Був він обрусілим і психологічно вже зовсім асимільованим українцем, який цілком відрікся своєї національності. Це був один з тих, які вважають себе більшими великоросами, ніж самі великороси. І що про них навіть сам Ленін до свого щоденника 30. XII. 1922 р. продиктував запис (щоправда, дуже обережно і м'яко зрадагований):

«...відомо, що обрусілі іногородці завжди пересоложують щодо істинно руського настрою». ²²⁾

А цариця Катерина II у XVIII ст. просто називала таких наших співвітчизників — «презренніми малоросами». Так от,

²²⁾ Цитуємо за «Комуніст України» ч. 7 за липень 1956 р.

звертаючися до присутніх на зборах згаданий передніше Макаренко із злобою говорив:

«Онi поют: «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте!» А знаєте о ком онi тогдa думають? — О руских!»

І на думку Макаренка співання «Заповіту» треба було б заборонити. Та нічого дивного в цьому й не було. Адже Макаренко, безперечно талановита й вольова людина — був ідейним і практикуючим обрусителем. Щоправда, персонажі його «Педагогической поэмы» іноді балакають українською мовою, але виключно мовою покаліченою, жаргонізованою, цим продуктом довгої русифікаційної політики Москви на Україні. Вони, ті персонажі, як і сам Макаренко, в наслідок тої політики, проваджуваної століттями, давно вже втратили, або й змалку не набули свідомости своєї національної приналежності. Про одного свого персонажа Макаренко пише, що хоча він, напівграмотний, не вмів говорити доброю великоруською мовою і засмічував її покаліченими українізмами, проте — «принципиально украинского языка не признавал». А сам Макаренко з презирством згадує, що у 1920 р. — «по всей Украине ходили бабки и вокруг многие находились в блакитно-желтом очаровании» («Педагогическая поэма»).

Та ні тоді, ні тепер московські більшовики і їхні підпомогачі на Україні не наважувалися й не наважуються зовсім «заткнути рота» Шевченкові. Коли б він був живий, то, немає сумніву, вони заткнули б йому рота навіки, як заткнули рота, скажімо, Мих. Грушевському, Сер. Єфремову, Мих. Слабченкові, Мих. Кравчукові і багатьом іншим з цвіту української науки. Бо мав Шевченко натуру не лакузи й не полохливого Тичини. Не належав він до тих, що легко згинаються.

О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся... але не каюсь! —

писав він року 1847 в Орській кріпості на засланні. Та Шевченко вже давно помер і при тому став він занадто вже великою й широко відомою історичною постаттю як серед народів колишньої Російської імперії, так і за її межами, особливо ж — серед слов'ян. Став він занадто яскравою постаттю сміливого й вогняного протестанта проти всілякої несправедливости. Був він занадто великим і широко визнаним і шанованим оборонцем проти будь-якого гноблення — національного, соціального, політичного. Тому довелося московським більшовикам в інший спосіб підійти до Шевченка. Довелося оголосити його «своїм» і відповідно тлумачити й підчищати його творчість та використовувати її для своїх політичних потреб. Галагани ж і Кочубеї за чини й матеріальні вигоди — завжди й скрізь знайдуться і допоможуть.

3. Як Шевченко ставився до Хмельницького за його договір з Москвою у Переяславі.

Ми уважно переглянули всі місця «Літопису життя і творчості Т. Г. Шевченка»²³⁾ за показниками, де згадується про Богдана Хмельницького. Перевірили також відповідні місця з творів самого Шевченка. І ніде не знайшли ми висловлювань, у яких би Шевченко, як це твердить Д. Ф. Острянин, «додатньо оцінював возз'єднання України з Росією» і в яких би він, Шевченко, «схвалював діяльність Б. Хмельницького», пов'язану з цим «возз'єднанням». І навпаки, у тих саме творах, що їх викинуто із «Кобзаря» у тритомникові видання 1955 р., Шевченко з приводу цього «возз'єднання» послідовно висловлює свій жаль, тяжкі нарікання й обурення на великого організатора й провідника революції 1648 р. Він, Шевченко, вважав Богданів договір з Москвою в 1654 році причиною величезної трагедії й усіх наступних незчислимих нещасть України.

Розгляньмо ж ці Шевченкові нарікання хронологічно й більш-менш докладно. Року 1843 Шевченко поїхав на Україну. Тут він знову на власні очі побачив і гостро відчув усю гіркоту й жах дійсності рабського існування українського народу у складі хваленної тепер більшовиками «Московської централізованої держави». Винятково жорстока московська кріпацька система, запроваджена Катериною II, придушила дві третини українського селянства, перетворила його на безправне панське бидло, зрівняне з худобою. Українська культура була придушена й фактично винищувалася. Українська мова не могла розвиватися, бо для цього московська влада створила цілу систему поліційних перешкод. Шовіністична русифікаційна виховна система вже з шкільної лави відривала від українського народного пня освічені українські верстви. Вони повільно русифікувалися і ставали чужі й ворожі українському народові не лише соціально, через свої станові привілеї, але й національно, бо приймали чужу великоруську культуру, асимілювалися з великоросами. Деспотична московська політична система придушувала все тяжким каменем і вилучала всяку можливість на будь-яке поліпшення, на будь-який поступ.

Все це Шевченко бачив і відчував ще дитиною, але не все тоді ясно усвідомлював. Крім того, про цю непривабну й гірку дійсність він трохи призабув за час свого досить довгого перебування за межами України, особливо ж за час життя в Петербурзі, де розум і увагу його полонили нові враження й нові змагання, пов'язані із звільненням його з кріпацтва й наукою в Академії мистецтв. Прибувши ж на Україну в зрілому віці і зіткнувшись з тою дійсністю віч-на-віч, Шевченко вжахнувся.

²³⁾ Див.: а) В. Анісов, Є. Серета: Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. Державне в-цтво художньої літератури. Київ, 1959, вісімка, 460 стор., б) Дм. Косарик: Життя й діяльність Т. Шевченка. Літературна хроніка. Радянський письменник, Київ, 1955, мала вісімка, 392 стор.

1. 9. 1843 р., перебуваючи в містечку Березані, під впливом всього баченого й пережитого, він пише проїняту сумом і безмежною гіркотою поезію «Розрита могила», що починається відомими словами тяжкого жалю:

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе зруйновано,
За що, мамо, гинеш?

У цьому вірші поет устами Матері-України нарікає на те, що українські степи — «запродані» чужинцям, а сини України — загнані московською владою «на чужину, на чужу роботу». І навіть дорогі могили предків, що лишилися ще для українського народу свідками і згадкою слави дідівщини — вже «мо-скаль розриває». Для Шевченка стало ясно, що все це — наслідок акту про злуку 1654 р. Тому він з гіркотою, що межує з одчаєм, пише від імени Матері-Вкраїни:

... Ой, Богдане!..
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що, колишучи, співала
Про свою долю,

Іщо, співаючи, ридала,
Виглядала волю.
Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колісці б задушила,
Під серцем приспала...

Шевченко, звичайно, прекрасно розумів, що Б. Хмельницький зробив цю трагічну помилку без злого наміру. Але розуміння цього не робило дійсності легшою. Шевченко бачив, що трагічна Богданова помилка породила нові нещастя для українського народу. Ці нещастя має кожен поневолений народ. Знайшлися тоді, як знаходяться й тепер, певна кількість перевертнів, прислужників Москви, які заради своєї власної користи, заради особистих почестей та багатства й вигід допомагали й допомагають усурубляти наслідки акту 1654 р. І Шевченко із сарказмом пише далі:

А тим часом перевертні
Нехай підростають.
Та допоможуть москалеві
Господарювати
Та з матері полатану
Сорочку, здімати.

І закінчує свою поезію зверненням до цих покидьків свого народу, яке вщерть повне презирливої ненависти:

Помагайте, недолюдки,
Матір катувати,

Всі ми добре бачимо й знаємо, що явище зради свого народу й ганебне прислужництво завойовникові не зникло на Україні й тепер. Бо не зник і сам режим колоніальної підпорядкованості, що скрізь породжує й підтримує те тяжке явище, цю гангрену на живому народньому тілі. Цим і

пояснюється, що московська більшовицька цензура намагається викинути цього вірша із Шевченкової спадщини. Він — коле очі окупантам і їхнім прислужникам, нагадує читачам на Україні про потворну дійсність.

Повертаючися до Петербургу, Шевченко 19 лютого 1944 р. в Москві, все під тими ж вражіннями баченого, передуманого й пережитого, написав вірш «Чигрине, Чигрине». Це маленьке місто Шевченко взяв тут за об'єкт свого співу не випадково. Воно було столицею Богдана Хмельницького за часів боротьби за незалежність і волю Україні, за часів величі української держави. Отже, занепад Чигирини символізував для Шевченка занепад України, занепад українського народу під московською тиранією. У цьому вірші відчувається все та ж безмежна гіркота й безсилля:

...За що ж боролись ми з ляхами? І шаблями скородили.
За що ж ми різались з ордами? Що ж на ниві уродилось ???
За що скородили списками Уродила рута... рута...
Московські ребра ??? засівали, Волі нашої отрута...
І рудою поливали...

Тую волю отруїли наслідки акту 1654 р.

...заснула Вкраїна
Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу оддала, —

гірко нарікає поет і закінчує цього вірша словами, що є повні смутку, горя, але разом з тим і якоїсь невиразної надії:

Спи, Чигрине, нехай гинуть
У ворога діти.
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі.

Цілком від'ємну оцінку актові 1654 р. Шевченко дає і в містерії «Великий льох», що її написав він у жовтні 1845 р. у Миргороді, коли знову приїхав на Україну з Петербургу. У цій містерії три душі розповідають одна одній, за що їх до раю не впускають. Виявляється, що першу душу до раю не впустили тому, що вона, як була ще дівчиною, зробила страшний гріх: перейшла з повними відрами води шлях Хмельницькому і цим несвідомо напропорчила йому повного успіху. Вона каже:

А того й не знала,	Батька, матір, себе, брата,
Що він їхав в Переяслав	Собак отруїла
Москві присягати!...	Тою клятою водою!
І вже ледве я на-ледве	От за що караюсь,
Донесла до хати	От за що мене, сестрички,
Оту воду... Чом я з нею	І в рай не пускають!
Відер не побила?..	

З цього бачимо, як від'ємно оцінював Шевченко Переяславський договір з Москвою в 1654 р

Щоправда, Острянин, як ми вже знаємо, на доказ того, що Шевченко, нібито, схвалював Богданове «возз'єднання» України з Москвою, покликується на поему «Гайдамаки». Проте в «Гайдамаках» про те «возз'єднання» нічого не говориться, а є згадки лише про події 1648 року, про повстання проти першого гнобителя — проти панської Польщі. Покликується Острянин також на твір «Подземелье», але нам не відомо, що це за твір. Мабуть, це так перекладено на великоруську мову наголовок «Великий льох». Але ми щойно бачили, що у «Великому льосі» немає ніякого схвалення «возз'єднання», а є його гостре засудження. Нарешті, покликується Острянин на якийсь Шевченків вірш «За що ми любимо Богдана?», але не подає цього вірша, а у тих київських виданнях «Кобзаря» (1955 і 1960 рр.), що їх ми мали змогу переглянути, його немає. Лише у книзі Анісова й Середи під 1845 роком знайшли таке зауваження:

«Цим роком (1845) датується вірш Шевченка «За що ми любимо Богдана?» (Шевченко Т. Повне зібрання творів у десяти томах, 1939, том I, стор. 292. Тут він надрукований вперше).

З цього бачимо, що той вірш до 1939 р. нікому не був відомий. Але чому ж його немає в наступних «Кобзарях» 1955 і 1960 рр.? Розгадки треба, мабуть, шукати у його змісті. Як подає Б. Кравців (за «Повним зібранням творів Т. Шевченка в десяти томах» з 1939 р.) увесь цей вірш такий:

За що ми любимо Богдана?
За те, що москалі його забули,
У дурні німчики обули
Великомудрого гетьмана.

Як бачимо, у цьому вірші на чотири рядки, що його складено для якоїсь наглої й конкретної потреби без глибшого задуму, немає абсолютно ніякого схвалення «возз'єднання». Тож краще для Острянина на нього покликуватися, ніж подавати сам вірш. І він це зробив. Але ходімо далі за Шевченковим «Кобзарем». 21. X. 1845 р. у с. Мар'їнському Шевченко (заробляючи в той час малюванням портретів у поміщика Платона Лукашевича) написав вірш «Стоїть в селі Суботіві». Це, ніби, продовження і разом з тим підсумок всьому тому, що він висловив у містерії «Великий льох». Вірш незвичайної сили, ясности Шевченкової думки й програмовості його політичних прагнень.

Стоїть в селі Суботіві
На горі високій
Домовина України —
Широка, глибока.

Ото церква Богданова.
Там то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.

З цього бачимо, як добре розумів Шевченко, що Б. Хмельницький, готуючися до підписання і скріплення присягою договору 1654 року, думав про добро українського народу і сподівався, що в наслідок союзу з московською державою встановляться з нею братні стосунки. Та ці Богданові сподівання зовсім

не виправдалися. Навпаки, цей союз з Москвою поклав Україну в домовину широку й глибоку. І Шевченко далі пише:

Мир душі твоїй, Богдане!	Та грошей шукають,
Не так воно стало;	Льохи твої розкопують
Москалики, що заздріли *)	Та тебе ж і лають,
То все очухрали.	Що й за труди не находять!
Могили вже розривають	

Після цього Шевченко дає цілком ясну і разом з тим абсолютну від'ємну оцінку актові «возз'єднання», наслідки якого він щойно змалював. Він пише:

Отак-то, Богдане!	Ти все оддав приятелям,
Занапастив еси вбогу	А їм і байдуже.
Сироту-Вкраїну!	Кажуть, бачиш, що все-то те
За те ж тобі така й дяка.	Таки й було наше,
Церкву-домовину	Що вони тільки наймали
Нема кому полагодить!	Татарам на пашу
На тій Україні,	Та полякам... Може й справді!
На тій самій, що з тобою	Нехай і так буде!
Ляха заданила!	Так сміються ж з України
Отаке-то, Зіновію,	Сторонні люди!
Олексіїв друже!	

А закінчуючи і впадаючи в пророчий екстаз, Шевченко проголошує:

Не смійтеся, чужі люди!	Світ правди засвітить,
Церква-домовина	І помоляться на волі
Розвалиться... і з-під неї	Невольничі діти!...
Встане Україна	
І розвіє тьму неволі,	

Через два ж місяці після цього, 19. XII. 1845 р., зупинившись переїздом до Переяслава у селі В'юнищах, Шевченко у «Давидових псалмах» продовжує далі розвивати ті ж самі думки. У псалмі 43, згадавши, як Бог допоміг козакам за часів Хмельниччини побороти ворога — панську Польщу, він просить Бога вдруге допомогти побороти іншого ворога, ще лютішого — московських загарбників, московський імперіалізм. По імені ні Хмельниччини, ні панської Польщі, ні московських загарбників Шевченко із зрозумілих причин у псалмі не називає, але все це цілком ясно видно із самого тексту, що зовсім не є переспівом Давидового псалма, а тільки наслідуванням псаломного стилю із вложенням у твір сучасного Шевченкові змісту. Звертаючися до Бога і протиставляючи часи визвольної боротьби 1648 року під проводом Богдана Хмельницького своїм часам, Шевченко каже:

*) заздріли — побачили.

...А нині?...
 Покрив еси знову
 Срамотою свої люди, —
 І вороги нові
 Розкрадають, як овець, нас
 І жеруть!... Без плати
 І без ціни оддав еси
 Ворогам проклятим.
 Покинув нас на сміх людям
 В паругу сусідам,
 Покинув нас яко впритчу,
 Нерозумним людям.
 І кивають, сміючися,
 На нас головами,

І всякий день перед нами —
 Сидиш ти перед нами.
 Окрадені, замучені,
 В путах умираєм.
 Не молимося чужим богам,
 А тебе благаєм:
 «Поможи нам, ізбави нас
 Вражої наруги,
 Поборов ти першу силу,
 Побори ж і другу,
 Ще лютишу»...

А пройшло ще кілька днів і Шевченко в Переяславі, захворівши, пише 25. XII. 1945 р. свій «Заповіт», в якому вже просто закликає до повстання, бо не бачить іншого виходу з тяжкого московського ярма:

Поховайте та вставайте,
 Кайдани порвіте
 І вражою злою кров'ю
 Волю окропіте.

Якщо не рахувати запису до щоденника 22 і 23. IX. 1857 р., в якому Шевченко згадує, що він читає «Богдана Хмельницького» Костомарова, та хвалить цю працю як добрий історичний дослід, то в дальшому більш-менш докладно Шевченко до теми «Богдан Хмельницький — Переяславський договір» повертається ще двічі. Приїхавши після повернення із заслання до Переяслава і побачивши його у цілковитому занедбанні й бруді, які символізували Шевченкові становище всієї України під московською владою, побувавши також на відправі в тій церкві, в якій року 1654 Богдан присягав московському цареві на вірність, поет 18. VIII. 1859 р. пише:

Якби то ти, Богдане п'яний,
 Тепер на Переяслав глянув,
 Та на замчище подивись, —
 Упився б, здорово упивсь!
 І, препрославлений, козакий
 Розумний батьку! і в смердячій
 Жидівській хаті б похмелився.
 Або в калюжі утопивсь,
 В багні свинячим...

Аміль тобі, великий муже,
 Великий, славний, та не дуже!...
 Якби ти на світ не родивсь,
 Або в колись ще упивсь,
 То не купав би я в калюжі
 Тебе преславного... Аміль!

Це, мабуть, найгостріший Шевченків засуд Богдана Хмельницького за його «возз'єднання» України з деспотичним московським царством. А 25. XII. 1859 р. вже в Петербурзі Шевченко знову в елегійному тоні, повному гіркоти й хвилювального відчаю, пише в поезії «Осії глава XIV»:

Погибнеш, згинеш, Україно!	Карас тяжко? За Богдана,
Не стане знаку на землі!	Та за скаженого Петра,
А ти пишалася колись	Та за панів отих поганих
В добрі і розкоші! Вкраїно!	До краю нищить, — покара,
Мій любий краю неповинний!	Уб'є незримо...
За що тебе Господь кара,	

І знову Шевченко закінчує свою поезію трагічним передчуттям щодо ролі отих перевертнів, отих «дядьків отечества чужого»:

.....Во злобі
Сини твої тебе уб'ють...

Ми переглянули тут більш-менш всі Шевченкові висловлювання про Богдана Хмельницького у зв'язку з трагічними для України наслідками договору 1654 р. Пункти цього договору московська влада вже з перших днів не вважала для себе законом. Вона використала їх тільки для поневолення України з поступінним знищенням усіх її вольностей та для уярмлення українського народу. З усього переглянутого, де ми докладно подавали цитати з творів Шевченка, наочно видно, що поет не тільки ніде додатньо не оцінював договір 1654 р. з Москвою про «возз'єднання» України з деспотичною московською державою, як про це несумлінно намагається переконати своїх читачів членкор. АН УРСР Д. Ф. Острянин, а якраз навпаки — Шевченко послідовно й гостро засуджував його за цей договір, дійшовши найбільшої, мабуть, гостроти у своїх висловлюваннях року 1859.

В. Лисий

ЧЛЕНСТВО І ІДЕЯ БРАТСЬКИХ СОЮЗІВ

В польській пресі ЗДА появилася замітка про поважне положення польських братських організацій. Замітка ця є основана на цифрах статистичного річника п. з. «Combined Statistic and Consolidated Chart of Fraternal Societies» (1960), який має офіційні дані 166 братських організацій ЗДА з їх числа понад 200. Згадана замітка каже, що вже від кількох років завважено, що польські організації братської допомоги не виказують такої живучости, яка була помітна давніше щодо їх розвитку і росту, а zato завважається упадок кількості членів і послаблення фінансового положення.

Число членів-поліс в 14 польських братських союзах в 1957 р. впало о 1625, в 1958 о 3595, а в 1959 р. о 4570. В п'ять братських організацій з 14-ти виказують ще прибуток членства, а вже в 1959 р. тільки 3. Натомість 11 організацій в тому ж році виказують упадок членства.

Ці цифри не свідчать добре про розвиток польських братських організацій — пише польська преса. Приріст виказали: 1. Союз польок, Чікаго, який мав 1. січня 1960 р. 90.091 членів, а в 1959 р. мав приріст в кількості 1.032 членів, тобто 1,5%; 2. Польський Сокил, Пітсбург, з 22.845 членами і приростом 481 членів, тобто 2,15%; 3. Юнія польок, Філядельфія, з 9.348 членами і приростом 57 членів, тобто 0,6%.

Зате, упадок членства виказують:

1. Польський Народний Союз, Чікаго, який мав 1. січня 1960 р. 335.135 членів, упадок членства в 1959 р. на 2.500, тобто 0,75% у відношенні до стану на 1. січня 1959 р.;

2. Польське Католицьке Об'єднання, Чікаго, з 167.865 членами при упадку членства на 1.787, тобто 1%;

3. Польська Народна Юнія, Скрентон, з 31.130 членами при упадку членства на 228, тобто о 0,7%;

4. Товариство Каси Поляків, Філядельфія, з 24.654 членами при упадку членства на 162, тобто 0,65%;

5. Польський Народний Союз, Бруклін, з 19.366 членами при упадку членства на 359, тобто 1,8%;

6. Польська Юнія, Пенсилванія, з 19.091 членами при упадку членства на 539, тобто 2,75%;

7. Об'єднання Синів Польці, Джерзі Сіті, з 16.673 членами при упадку членства на 209, тобто 1,2%;

8. Союз Поляків, Клівленд, з 15.721 членами при упадку членства на 90, тобто 0,6%;

9. Товариство Поляків, Мілвокі, з 6.543 членами при упадку членства на 86, тобто 1,3%;

10. Мацеж Польська, Чікаго, з 6.309 членами при упадку членства на 152, тобто 2,44%;

11. Обезпеченева Федерація, Мілвокі, з 5.447 членами при упадку членства на 28, тобто 0,54%.

Всі ці цифри охоплюють в статистиці активних і неактивних членів братських союзів.

Крім цих цифр, ми хочемо навести ще деякі дані з братських союзів в ЗДА інших слов'янських народів на основі статистичного річника, щоб опісля зробити певні підсумки. І так, росіяни мають 7 братських союзів, які на 1. січня 1960 р. мали всього 28.509 членів і всі, окрім двох, виказали втрати членства. Чотири з них виказують високу смертність, від 70 до 88%, але всі вони мають оцінку поліс (valuation) понад 100%.

В ЗДА працює 11 словацьких братських союзів, які є вказані в статистичнім річнику. Всі вони мали на 1. січня 1960 р. 307.913 дорослих членів і 29.538 молоді, тобто разом 337.451 членів. Це є більше як 2 і пів рази стільки, скільки мають разом всі чотири українські братські союзи.

З тих 11 словацьких союзів 6 мають убуток членства, а 5

дуже малий приріст, так що в цілості для всіх братських союзів виходить втрата членства.

Чеських братських союзів є 6, з яких 2 виказують убуток членів, а 4 незначний приріст.

Два хорватські союзи виказують приріст членства: один виказує дуже поважний приріст, а другий (малий) дуже незначний приріст. Обидва ці союзи мали 130.963 члени.

З двох словінських братських союзів один виказує дуже незначний прибуток членів, а другий виказує убуток. Характеристичне щодо словенців є те, що цей малий народ мав в обох союзах на 1. січня 1960 р. 122.148 членів, тобто стільки, скільки виказують всі наші чотири союзи.

Є ще в статистичнім річнику кілька союзів, які назвали себе слов'янськими, але ми не взяли їх під увагу, бо нам годі було ствердити, з якої національності доповнюється їх членство.

Згадаємо ще про братський союз, який зветься: «Греко-католицьке Об'єднання в ЗДА», Пітсбург, яке виказало на 1 січня 1960 р. 48.226 членів-поліс і незначний приріст членства. Гуртуються там переважно закарпатські українці-католики.

Крім слов'янських союзів, варто ще згадати про союзи народів середньої Європи, а саме: 2 литовські і 2 малярські, які виказують убуток членства.

Переходимо до українських братських союзів в ЗДА: Українського Народного Союзу, Українського Робітничого Союзу, Союзу Українців-Католиків «Провидіння» і Української Народної Помочі. Цифри щодо українських союзів беремо зі статистичного річника, хоча щодо двох перших союзів маємо цифри з їхніх звітів.

Всі наші союзи виказують на 1. січня 1959 р. 123.000 членів-поліс, а на 1. січня 1960 р. 125.312 членів. Приріст членства у всіх чотирьох союзах в 1959 р. виносив, отже, 2.311 членів. Як на обставину, що всі чотири союзи мають вік від 50 до 65 років, то оцінка (валюація) їх поліс є добра, а смертність нормальна.

Ненормальною є лише кількість членів, порівняно н. пр., з словаками, хорватами і словінцями, які, хоч всі разом в ЗДА і Канаді не мають більшої кількості родимців від українців, однак об'єднують у своїх братських союзах 559.024 члени. Всі наші союзи разом мають стільки обезпечених членів, що н. пр. словінці або хорвати, а словаки перевищують нас на два і пів рази.

Чому зауважується у всіх вище згаданих союзах убуток членства, що загрожує і нашим союзам, всім без винятку?

Найважливішою причиною є те, що діти емігрантів всіх згаданих народів в дальших генераціях розтоплюються в однім американським «котлі» і тим самим зривають з національною і ре-

лігійною спільнотою батьків, зокрема з братськими організаціями, хоч би навіть батьки забезпечили їх в тих організаціях.

Друга причина — це залізна заслона, яку створив комуністичний режим та замкнув доплив нових емігрантів до ЗДА. Нові емігранти — це був найкращий набуток для всіх союзів без огляду на національність. Вони все давали свіжий доплив крові братським союзам з емігрантів середньої і східньої Європи.

Живучість союзів залежить в першій мірі від приросту членів, бо він дає життя організації, а застій або убуток членства спричиняють старіння і зубожіння.

Однак, убуток членства не завжди є загрозою для фінансового положення братського союзу. Загрозою для фінансової рівноваги була б тільки зависока смертність членів. Відхід членів з інших причин, як н. пр. завішення, передчасне зреалізованню поліси, виплачення дозрілої поліси, нормальна смертність не захитують фінансової рівноваги забезпеченої організації. І це явище, як видно, стрінуло вже згадані вище організації, які не придбали на місце вибувших — нових членів. Це явище убутку членів через їх відхід і нормальну смерть ще не означає захитання фінансової рівноваги братського союзу. Ми мусимо, однак, рахуватися з подібним явищем, як в других братських союзах і в наших братських союзах.

Нове членство для союзів здобувається передовсім в низових відділах з-поміж своїх рідних, споріднених і знайомих до можливих границь. Місцевий добрий організаційний апарат має в союзах першорядне значення для прилучення нових членів.

Безумовно, цікаво було б дослідити, як це роблять невеличкі народи — хорвати, словаки і словінці, — що виказують таке високе число членів у своїх братських союзах.

Убуткові членства не зарадять і механічна злука союзів. Ми знаємо, що польські великі союзи мають добру організаційну сітку, але це не рятує їх від втрати членства. Навіть такі сильні союзи, як Польський Народний Союз і Польське Римо-Католицьке Об'єднання виказують убуток членства, а Спілка Польок виказала всього 57 членів набутку. Я запитував голову громади Польського Народного Союзу про причину упадку членства, а він заявив, що убуток членів є так великий, що його не можна покрити новими членами із-за несвідомости польської спільноти, якої члени вже навіть не знають польської мови і нею не говорять.

Наші союзи постали не тільки на основі потреби самопомогти, але й на основі ідейного розташування. Відділи союзів відіграли велику роль в товариському згуртуванні однодумців, але цю роль вони втратили зовсім уже від довшого часу.

Все таки ідейне розташування має певне значення в приналежності до братської організації й нині. Наші союзи від 1910

р. до 1914 р.: Український Робітничий Союз, Український Народний Союз, «Провидіння» і «Укр. Народна Поміч» постали на основі певних ідеологічних і релігійних відмінностей. Існують вони й нині з подібних причин. Ми певні, що коли б в нас існував тільки один братський союз, то члени трьох інших союзів тільки в малім відсотку були б нині в УНСоюзі.

Навіть те, що існує багато малих союзових відділів, є корисніше, як великі, бо кожний відділ з почуття гордості, амбіції і суперництва старається придбати для відділу більше членів.

Фінансове положення в адміністраційних видатках не поправиться через злуку союзів, бо після злуки й так мусів би бути побільшений штат працівників.

Треба передбачати, що коли після довшого періоду братські союзи, яких члени рекрутуються з національностей з-поза залізної заслони, зовсім не будуть зростати і при зменшенім членстві не будуть могли самовистачально себе адмініструвати, то тоді не тільки українці, але і другі народи та державні законодавства будуть змушені шукати виходу.

Але ми вважаємо, що тим часом про злуку нема потреби говорити.

Відомо, що братські союзи в ЗДА в XIX і в початку XX сторіччя постали переважно на основі національно-політичного і релігійного поділу і наслідком соціального положення робітництва. Українські братські союзи постали рівнож приблизно на тій самій основі. Головним стимулом постання братських союзів були економічні потреби та недостатнє соціальне забезпечення, бо в той час в ЗДА не було ще соціального законодавства та високо розвиненого т. зв. індустріального забезпечення.

Сьогодні обставини багато змінилися. Не життєва і економічна конечність та журба про чорну годину, а відчуття потреби життєвого забезпечення побіч інших оцадностей — є стимулом відкладання деяких квот і на життєві обезпечення. Участь членів в наших братських союзах є виявом національної свідомости і солідарности.

Але цю громадську і національну солідарність можна скріпити тільки ідеологічним вихованням спільноти, отже національні братські союзи мусять мати за собою ідеологічну підбудову, або, як ми бачимо в однім з наших союзів — навіть релігійну основу. Побіч соціально-економічної допомоги — братські союзи, а в першій мірі їх пресові органи, мусять дати своєму членству чіткий, громадсько-ідейний напрям і конкретну програму діяння в тому ж напрямі. Тільки цим способом можна оживити і розбудувати нове духово-ідейне життя у відділах союзу на місцях серед маси союзовців.

Наші братські союзи — з винятком «Провидіння» — мусять достосуватися до основно змінених обставин і нової кризової

доби, маючи на увазі, що не сама тільки діяльність забезпечена, але також ідеологія братерства включно з новими ідеями, які вони включають в свою діяльність — може вдержати їх при життю.

Вони мусять дати членам нові, притягаючі цілі, нові ідейні завдання, а одночасно з тим усі братські діячі мусять інтензивно працювати, щоб вдержати в своїх рядах членів і здобувати нових. Наші братські союзи мусять перейти ідейну обнову по лінії нових громадських потреб і завдань та у своєму керівному апараті.

Шукання за новими ідеями і завданнями з метою збереження братських союзів — ми бачимо також в пресі і публікаціях братських союзів других національностей. Вони зауважують, що це не є перша криза братських союзів.

В праці наших братських союзів можна ствердити свого рода самозадоволення. Ми не помітили такого шукання нових ідей у публікаціях і в пресі наших братських союзів. Ми бачимо наляжливу конкуренцію наших союзів там, де на потребу є спільна акція. Між союзами існує конкуренція там, де жоден з них не може об'єктивно твердити, що він економічно краще забезпечує своїх членів.

Такий стан, який заіснував сьогодні — на нашу думку — не ворожить майбутнього розвитку наших братських союзів. А де нема поступу, там є застій, регрес і упадок.

П. Феденко

ЗАГРОЗА ВІЙНИ І НЕВТРАЛІСТИ

(З приводу конгресу неутральних держав у Білгороді)

В перших днях вересня 1961 р. в столиці Югославії відбувся конгрес голов і урядів держав, що заявили себе неутральними поміж двома світовими бльоками: комуністичним і некомуністичним. Ніхто не міг сподіватися політичного чуда від конгресу, в якому взяли участь монархи феодальних країн, як імператор Абесинії і король Марокка, демократичні прем'єри (Неру з Індії та пані Бадаранайке з Цейлону) поряд з диктаторами різних відтінків — комуністичними і некомуністичними. Слабі мілітарно й економічно нерозвинені країни Азії та Африки не можуть реально вплинути на політику світових великодержав, що мають у своєму арсеналі атомові бомби. Але можна було сподіватися, що учасники Білгородського конгресу знайдуть об'

ективний тон в оцінці світової ситуації, яка загрожує кинути все людство в воєнну катастрофу. Відкриваючи конгрес нейтральних держав у будинку парламенту Югославії, комуністичний диктатор Тіто заявив у промові, що третя світова війна може вибухнути «кожну хвилину».

Приводом до такої нової світової війни може стати «Берлінська криза», яку викликала Москва, що хоче примусити західні великодержави визнати комуністичний режим Ульбріхта в советській зоні Німеччини і ізолювати західний Берлін від зв'язку з вільним світом, щоб пізніше задушити вільне життя у цій частині бувшої столиці Німеччини.

Напередодні відкриття Білгородського конгресу невтралістів Москва заявила про відновлення вибухів атомових бомб в СРСР і незабаром здійснила свою загрозу. Це викликало заяви невдоволення і протести поміж членами конгресу невтралістів. Але воєннична політика Москви не стала предметом систематичного розгляду й критики на конгресі. Учасники конгресу невтралістів не хотіли бачити єдиного зла, що викликало загрозу нової світової війни: агресивної політики Москви. Дискусія на конгресі невтралістів розбилася на кілька тем, що мають другорядне значення порівняно з небезпекою війни, яку викликала криза навколо Берліну. Промови на конгресі виявляли нерішучість і боязкість її учасників назвати речі своїми іменами. Тому, бажаючи заявити свій протест проти підготовки Хрущова до війни, члени конгресу невтралістів за одним духом згадували також західні великодержави, зокрема Америку, якій, мовляв, треба нагадати, що «війна означала б знищення світу». (Промова прем'єра Бурми У Ну, 1. 9. 61). Так ніби американський уряд, що має атомову зброю надзвичайної сили, не знає сам, що значила б атомової війна!

Морально-політичний авторитет, який міг би здобути в світі конгрес невтралістів, був змарнований явним потуранням членів конгресу політиці Москви. В цій ділі відіграв свою незavidну роль президент молодшої африканської держави Нкрума із Гани. Він приїхав на конгрес невтралістів просто з Ялти, де був у гостях у Хрущова, і привіз відтіль ідей, які виложив у промові на конгресі в Білгороді 3 вересня. Нкрума назвав 7 точок, до яких, на його думку, мав би прихилитися конгрес невтралістів і цілий світ: повне роззброєння, визнання двох німецьких держав (західньої і советської Німеччини), мировий договір з такою «подвійною» Німеччиною, ліквідація колоніальної системи до кінця 1962 року, включення комуністичного Китаю до Об'єднаних Націй і створення тричленного секретаріату в Об'єднаних Націях на місце одного генерального секретаря. Всі ці точки, привезені Нкрумагом із ССРСР, окрім останньої, члени конгресу невтралістів прийняли і повторювали в різних варіантах як

шлях до «забезпечення світового мира». І цікава річ: ті самі, промовці, що на конгресі неутралістів так переконливо говорили проти колоніалізму і за його ліквідацію в Азії та в Африці, зовсім не хотіли згадувати про советський колоніалізм, який поширився від Тихого океану до східних кордонів Західньої Німеччини в Європі. Навіть людина європейської культури Неру, прем'єр Індії, не спромігся поставити проблему свободи народів на рівень принциповий і пішов шляхом цинічного опортунізму. Він твердив у своїй промові на конгресі, мовляв, є дві самостійні німецькі держави в Європі: Німецька Федеральна Республіка і так звана Німецька Демократична Республіка під диктатурою комуніста Ульбріхта. Чи не знає індійський прем'єр, що тільки присутність советських дивізій у східній зоні Німеччини гарантує «самостійність» держави Ульбріхта? А проте Неру говорив як про «певні реальності» дві незалежні німецькі держави, і що з цим треба числитися. Визначаючи як факт західній Берлін — вільне місто, Неру радив великодержавам гарантувати свободу для Берліну і вільний доступ до цього міста для всіх країн, визнавши «незалежну» комуністичну державу Ульбріхта. Цей «реалізм» Неру та інших прихильників визнання уряду Ульбріхта, що промовляли на конгресі, викликає обурення у кожного, хто знає, як ті «реалітети» були створені силою советських армій і комісарів Москви. Поклонникам перед «реальностями» зовсім не приходить на думку суперечність їхньої позиції: з одного боку вони вимагають безумовної ліквідації колоніалізму в Азії і в Африці, однак ставляться зовсім байдуже до колоніалізму Москви й Пекіну. Тільки президент Тунісу Бургіба відважився заявити на конгресі неутралістів, що право на самовизначення мусить бути основним законом для всього людства, і що не повинно бути націй, розділених штучними кордонами. Але голос Бургіби потонував у зливій промові проти колоніалізму західних держав, хоч сам Неру в своїй заяві на конгресі неутралістів підкреслював, що колоніалізм в Азії й Африці йде до остаточної ліквідації. Про небезпеку комуністичного колоніалізму й імперіалізму на конгресі в Білгороді дискусії не було. Не згадано ні про недавно задушений комуністичним Китаєм Тибет, ні про поневолені народи Советського Блоку. Ніхто не звернув уваги на конгресі неутралістів на присланий протест Асамблеї поневолених народів, що об'єднує країни-сателіти та балтійців, проти советського колоніалізму. Але також цей виступ Асамблеї поневолених народів, в якому не згадано націй, раніше силою включених до Советської імперії, характеризує атмосферу убогого опортунізму, в якій перебуває сучасна політика в світі. Замість того, щоб показати російський комуністичний колоніалізм та імперіалізм на всю широчінь і всюди, де він виявляється, Асамблея поневолених націй визнала тільки свої країни за жертви колоніалізму і

«забула» про ті народи, що попали в ярмо Москви тому сорок років. Це теж свого роду «визнання реальностей», як зробив Неру. Коли стати на ґрунт цієї ніби «реальної політики, яку рекомендував на конгресі Неру, то тоді треба було б визнати як «реальність» усі кривди, яких зазнавали або зазнають колоніальні народи Азії та Африки, і не згадувати про їх визволення. Однак афро-азіяти, представлені на конгресі в Білгороді, й не думали про цю кричущу абсурдність їх поведінки: вони вимагали незалежності для найменшого закутка в Азії та в Африці, але були сліпі супроти колоніального поневолення народів Советською Росією в Європі та в Азії. Таким чином представники кольорових народів на конгресі в Білгороді мовби визнали свою «расову вищість»: їм належить державна незалежність, а не тим народам білої раси, що стали жертвами советського московського імперіялізму.

Найгірше виявилася політична й моральна безрадісність неутралістів, коли дійшло до дискусії над резолюцією конгресу. Тут показав югославський Тіто подвійне обличчя політичного Януса. В своїх промовах він не тільки обстоював визнання режиму Ульбріхта в східній советській зоні Німеччини, але також висловив свою згоду з Хрущовим, що почав експерименти з атомовими бомбами. Тіто приписав вину за Берлінську кризу «західно-німецькому імперіялізмові», а вину за советські вибухи атомових бомб він «підкинув» Франції, яка, мовляв, своїми спробами з атомовими бомбами в Сагарі дала привід Москві відновити свої атомові експерименти... Така позиція неутралістів зустріла повне визнання в Москві. Про це писали московські «Известия» з 4 вересня:

«Привітальне послання Н. С. Хрущова наклало свою печать на роботу конференції... Не мали успіху пляни затруїти атмосферу на конференції і обернути її в „антисоветський форум“ в зв'язку з заявою уряду Советського Союзу про спроби термоядерної зброї. Учасники конференції виявили виразне розуміння того, що Советський Союз зробив цей крок у відповідь на воєнні приготування західних держав, які збільшують перегони в термоядернім зброєнні».

Безрадісність конгресу неутралістів виявилася в його «мировому поклику» до великодержав, щоб припинили перегони в зброєнні, «щоб дотичні сторони, особливо З'єдинені Держави Америки і СССР негайно припинили свої воєнні приготування» і т. д. Цікаво, що на першому місці тут поставлено як войовничу державу ЗДА, і з тексту може неознайомлений читач зробити висновок, що «Берлінську кризу» затіяв Кеннеді, а не Хрущов, а тому неутралісти закликають «до порядку» насамперед американський уряд... Про те, що Москва своїми атомовими вибухами примусила також інші держави до відновлення експери-

ментів з атомовими бомбами, і що Хрущов відмовився припинити затроювання повітря своїми вибухами, в покликку неутралістів не згадано ні словом. Немає в цьому покликку Білгородського конгресу згадки про комуністичний мур, збудований у Берліні для розмежування вільного Берліну від Берліну поневоленого, як не згадано про тих німців, що, шукаючи свободи, гинуть під кулями комуністичної «народної поліції», коли пробують залишити східний Берлін. Зате Тіто дістав уповноваження від конгресу неутралістів протестувати телеграмою до ради Безпеки Об'єднаних Націй проти сутичок між французьким військом і тунісцями в Бізерті. Тут виступає наяв дискримінація: кривда визнається кривдою тільки там, де це відноситься до африканців і азійців. Коли ж криваві утиски терплять європейці від комуністичного режиму, то це не береться на увагу. Москві неутралісти жертвують все, що вона в Європі захопила або хоче захопити, і це не зветься ні імперіялізмом ні колоніялізмом. Бо, на думку неутралістів, є тільки імперіялізм західних держав. В Советському Блоку імперіялізму і колоніялізму не було, немає і бути неможе... Тільки знайшовся один делегат на конгресі в Білгороді, що несміливо згадав про «східний колоніялізм», який треба теж засудити. Це був голос президента нової африканської республіки Сомалії — Абдуллага Османа. Але цей тверезий голос потону в зливі пропаганди проти західного імперіялізму й колоніялізму, і Москва могла бути цим успіхом своєї пропаганди дуже задоволена.

Ніхто не пригадав делегатам «нових націй» на конгресі в Білгороді тої правди, що вони можуть лишатися незалежними державами тільки до того часу, поки є сильний блок демократичних держав, що не дає поширитися комуністичному імперіялізмові далі. Коли б Москві удався її план — одним ударом зруйнувати сили НАТО, то на другий день усі ці «неутралісти» стали б жертвою «визвольної політики» Москви, як це сталося свого часу з Україною, Білоруссю, Кавказом, Туркестаном, а пізніше з балтійськими республіками та з країнами сателітами. Практицизм, опортунізм і безпринципність виявилися на конгресі неутралістів найвиразніше в справі визнання советської Німеччини. Неутралісти знають, що визнання ними держави московського попихача Ульбріхта веде автоматично до розриву дипломатичних відносин з Західною Німеччиною і до припинення німецької фінансової і технічної допомоги для недорозвинених країн. Тільки страх — втратити допомогу з Західної Німеччини — примусив багатьох неутралістів залишити план визнання уряду комуністичного Квіслінга в советській зоні Німеччини — Вальтера Ульбріхта. І однак «неутралісти» пробують проповідувати народам світу «високі ідеали»...

Микола ГАЛІЙ

ТРАГІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КІНЕМАТОГРАФІЇ

Думки з приводу фестивалю в Нью-Йорку українських фільмів
Олександра Довженка

Найпевнішою запорукою існування кожного народу є передусім його культура. В ній відбивається сила й слабкість нації, вона є мірилом національної свідомості, дзеркалом стремління і поривів до вільного й незалежного існування. Література, мистецтво, любов до рідної мови, народна традиція, творчість — це та сила, ті головні рушійні чинники, що тримають націю при житті в часі поневолення і скріплюють її у визвольній боротьбі. Тому всякий насильник, імперіяліст, що хоче поневолити чужий народ, намагається в першу чергу знищити його культуру. Це основна засада кожного імперіялізму. Від цієї засади не відступили й московські більшовики. Навпаки, вони послідовно застосовують цю засаду на окупованих ними неросійських територіях. Найкращим прикладом цього, Україна.

Занявши Україну мілітарно, більшовики під різними видами почали впроваджувати на окупованій українській території тоталітарну диктатуру. Щоб одначе не викликати підозри у народі про дійсні плани Москви, більшовицькі вожді за підписом Леніна і Сталіна проголосили 2 листопада 1917 р. відому «Деклярацію» про самовизначення націй аж до відділення. Коли ж одначе московський шовінізм поглиблювався і викликав невдоволення і збройний спротив по цілій Україні, X партійний «З'їзд» прийняв постанови проти підмінювання інтернаціоналізму русотяпством і російським шовінізмом, а в 1928 році Виконком Комінтерну засудив ухили російської комуністичної партії в бік російського великодержавного націоналізму. Але, як показали події наприкінці двадцятих і тридцяті роки, всі ці постанови і резолюції, як теж Леніно-Сталінська «Деклярація», були тільки маневром, пропагандивним засобом для заспокоєння пристрастей поневоленого народу і закріплення більшовицької сваволі на Україні. Коли ж одначе спроба Москви підпорядкувати Україну під більшовицький диктат не була успішною, московські тоталітаристи рішилися на відкриту і нищівну боротьбу проти українського народу. Кінець двадцятих і тридцяті роки, це період нечуваних репресій, нестерпного поліційного терору, масових мордувань і нищення всякими способами селянства, якому не має рівня в історії. Відомий французький письменник, комуніст, Віктор Серж, вирвавшись зпід советського режиму на волю подавав в пресі такі звідомлення:

«Тепер на Україні відбуваються масові арешти. Вина цих арештованих подвійна. Не тільки опозиційність, але й сепаратизм. Що очікує цих революціонерів після московської розправи, легко собі уявити — Смерть! Українська соціальна й національна визвольна справа має загинути обмазана брудом брехні й крові».

З наведених слів В. Сержа, що впливали більше з почуття людяности до трагічних подій, ніж з симпатій до українських визвольних рухів, можна собі уявити до якої ширини й глибини була закроена большевицька агресія супроти українського народу.

Винищивши мільйони українського селянства насадженням штучним голодом, большевицькі кровожерні фанатики російського шовінізму, перестрашені ростом національної свідомости українських народних мас, розпочали генеральний наступ на знищення української культури та ліквідації українських культурних кадрів. В той час, у 1933 р., Сталін остаточно й назавжди повернув національну політику партії в бік орієнтації на спілку з російськими шовіністами, проголошуючи, що найголовнішою небезпекою для комунізму став місцевий націоналізм. Це гасло було новим актом для посилення тоталітарного терору на остаточне знищення всіх паростків відродженої української культури.

Щоб накреслити вірний образ підсоветської дійсності на Україні після проголошення цього гасла, постараємось подати факти з одної тільки культурної ділянки — сектора української кінематографії, який досі найменше досліджений.

*

Українське кіномистецтво до революції не існувало. Щойно після упадку царського режиму, ми є свідками народження українського кіномистецтва. Сила й значення його надзвичайні й епохальні. Український режисер-самоук, Олександр Довженко, випустивши два фільми: «Звенигору» (1928), і «Землю» (1930), сколихнув не тільки Україну, але й західний світ. Критика і режисери прийняли фільми Довженка з захопленням і подивом, а талановитого режисера зарахували до сузір'я найславніших мистців кінової творчости.

Французький історик кіна, Жорж Садуль писав:

«В свою чергу, Олександр Довженко, що добився признання в кінці періоду німого кіна, також різко відрізняється від своїх попередників: Дзиги Вертова, Ейзенштейна, Пудовкіна. Довженко українець і це накладає свій відбиток на його творчість».

«Ліризм переважав у творчості великого українського режисера. В своїйому шедеврї німого кіна «Земля». Довженко

звертається до трьох вічних ліричних тем: кохання, смерть, природа, невичерпаних в її творчій силі». (Жорж Садуль: Історія кіноискусства. М. 1957, ст. 178-180. Борис Берест: Ол. Довженко, Н. Й. 1961).

«Арсенал» і «Земля», це тільки два фільми, що їх показували в Америці. Обидва ляконічні в стилі в дивовижною чарівною фантазією, яку важко описати. Сам Довженко пише, що хвилювання червоною ниткою пробігає через усі його фільми. Ні один із цих фільмів не має власної історії, обидва витворюються з настроїв, концепцій і фантазій українських легенд. Обидва мають незвичайні будьколи знані на екрані картини і композиції, блискуче пов'язані відповідним кутом, тоном і рухом. Ці фільми настільки індивідуалізовані, що вони справляють таке сильне, глибоке емоційне враження, як великі ліричні поеми, такі сконцентровані, багаті й несподівані їх образи, що Довженко, мабуть, більш ніж будьхто, може бути названий першим поетом кіно». (Люїс Джекобс — І. Колосів. Київ ч. 3, 1953, Філадельфія).

«Справжнє мистецтво в кіновій практиці скумулювалося в порівняно молодому, але глибокому й трудному до наслідування, оригінальному українському кіномистецтві, що його яскравим і досі не перевершеним представником є, Олександр Довженко. Колишні стовпи російського кіномистецтва Ейзенштейн і Пудовкін, його суперники в експериментальній хвилі нового мистецтва самі признаються в своїй безрадности в обличчі величчя його мистецьких засобів та монументального способу їхньої передачі. Спроби ці необмежені в цього українського режисера». (Шарль Форд, ред. журналу: Французька кінематографія).

«По екрану плили поетично казкові образи. Фільм вражав повним порушенням всіх кінематографічних канонів, викликав гарячі суперечки. Але всім глядачам «Звенигори» було ясно, що вони присутні при народженні великого, незвичайного мистця». (С. Юткевич. Искусство кино ч. 3, 1955. Борис Берест. Ол. Довженко, 1961, Нью Йорк).

«Третій фільм «Земля», був шедевром. З цим фільмом Довженко став майстром. Його геній спалахнув і заискрився, але ніколи вже більше не досягав тієї досконалості і витонченості, яка була в цій праці». (Сайт енд Саунд, 1957).

Можна цілком погодитись з цією думкою, бо не зважаючи на великі фільми, які Довженко створив в пізніших роках на замовлення Сталіна і партії, «Земля» була лебединою піснею великого українського мистця, а разом з тим грізним мemento для всієї української кінової продукції. Після того, як два перші фільми: «Звенигора» і «Земля» пройшли з великим успіхом поза Советським Союзом, на Довженка посипалась злива ударів з боку придворних критиків за націоналістичні прояви і проти-маркєівські ухили. Почались цькування офіційних сталінських епігонів і провокаційні памфлети в роді фейлетону Дем'яна

Бедного. Повністю оцінити атмосферу, серед якої жили й творили українські фільмари, можна лише тоді, коли звернемося до першоджерел шовіністичної ненависти большевицької еліти супроти української духової творчості. Подаємо факти:

«Націоналістичні куркульсько-петлюрівські елементи, ведучи контрреволюційну роботу на мистецько-культурному фронті, старались в першу чергу завоювати кіно, щоб при його допомозі розпалювати національну ненависть серед пролетаріату тощо». (Советское кино ч. 3, Москва).

Це був вступ, за яким слідували далші протифільмові й протиукраїнські брутальні напади. Для наглядного з'ясування, подаємо перегляд фільмів, якими українські режисери мали ніби намір «розпалити» національну ненависть серед пролетаріату. Ось цей «ненависницький» український феномен, в устах большевицьких речників:

Звенигора. «Елементи ідеалізації історичного минулого, романтизація історії України об'являються і в Звенигорі О. Довженка».

Земля. «В цьому фільмі О. Довженка переважають біологічні елементи над соціологічними».

Вітер з порогів. «В тому фільмі озвірілих куркулів, що кричать: зломить собі карк виродки, — представники партії і комсомолу переконують і успокоюють приблизно так: мовляв, не протестуйте, Дніпрельстан дасть вашому господарству силу! — то є, куркульському господарству».

Василина. «В цьому фільмі заколюче скромну іділлю українського життя пан, проф. Ястшемський, одягнений в польський крій, — щоб не сплутати з українцем».

Злива. «Режисер ще не відірвався від національної теми і в результаті український наряд в фільмі Злива бореться проти польського панства».

Тобі дарую. «В тому фільмі червоний партизан кулеметчик, Левко Остапчук, головний герой, відмовляється в запалі бою стріляти до петлюрівців тільки тому, що вони українці».

Кармелюк. «За Лопатинським (режисер фільму). Кармелюк бореться проти польського пана, Пігловського. Бореться тільки проти всього польського. Національна справа виступає тут на перший план».

Жемчужина Семирамід. «На перший погляд цей фільм можна уважати спробою оригінального жанру кінопародії, пересяклий гумором і іронією. Але всі ці спроби на пародію і гумор кінець кінців зводяться до того, щоб висміяти в фільмі турків, росіян, греків, тільки не запорожців».

Вартовий музею. «Професор був з петлюрівцями проти червоних. Коли ж його ученик, петлюрівський офіцер, запропонував йому «союз», професор рішає перейти на сторону червоних, тільки українців, ніж вступити в союз з поляками».

«Колиж до всього цього додати цілу групу законсервованих

фільмів, то стане зовсім ясно, наскільки була притуплена клясова чуйність на фронті української кінематографії». (Советское кино ч. 3, Москва).

Як бачимо, картина з наведених висловів про «притуплену клясову чуйність» на фронті української кінематографії, незвичайна і вимовна. Вона впроваджує нас в саму суть справи і наглядно відбиває сенс і вартість Ленінської «Деклярації», всесоюзної Конституції про самовизначення поневолених Москвою народів тощо. Це теж знаменитий доказ про «благородний вплив» російської культури на культуру українську і всіх неросійських народів Союзу. Уважаємо, що коментарі до наведених фактів зайві. Мова людей режиму говорить сама за себе. Важливим для нас питанням буде, як реагували українські фільмові працівники на продемонстровану блекоту московських колег.

В статті: «Відомча метушня й опортуністична практика Союзкіна», читаємо:

«Кінонарада ЦК ЛКСМУ виявила, що перешкоди, які ставить Союзкіно в роботі українському фільмові, гальмують дальший розвиток української кінопродукції. Союзкіно поставило Українфільмові такі умови, які не забезпечують дальшого розвитку української кінематографії. Керівництво Союзкіна на сьогодні не забезпечує нормальних умов розвитку національно-культурних сил». (Комсомол України ч. 279, 9. XII 1931).

«Об'єднання всіх національних кін і утворення єдиного керівництва центру-Союзкіно, мало своїм завданням зміцнити матеріальну базу, встановити єдиний плян, і поліпшити керівництво. Проте теперішній стан керівництва Союзкіна й методи його роботи, саму ідею єдиного пляну дискредитує. Союзкіно маринує в своїх складах майже 60 фільмів, вироблених на фабриках Українфільму». (Пролетарська Правда ч. 275, 5. XII, 1931).

Роздумуючи над вище поданим за советськими джерелами матеріалом і, прислуховуючись до пропагандивних тересів більшовицької еліти і самого Хрущова, про колоніалізм капіталістичних держав і повну свободу неросійських народів в СРСР, не має слів в людській мові для окреслення лицемірства й провокації панівної касті советської імперії в обличчі всього культурного світу.

О. Довженко ніколи не належав до категорії т. зв. буржуазних націоналістів і ні в одному з його фільмів не має найменшої тіні шовінізму до будьякої нації. Він ніколи ні на йоту не відступив у фільмах від революційної тематики, ні від комуністичних канонів. Але Довженко був геніальним мистцем і за такого визнав його весь культурний світ. Його геній належав українській землі, яка обдарувала його рідкісним талантом, і народів, з якого вийшов і його пристрасно любив до останньої

хвилі свого життя, і в цьому була вся його трагедія, як людини і мистця. Про це висловлюється Юр. Большухін, ось як:

«Довженко не переносячи якогонебудь шовінізму і людо-ненависницької обмежености, був і залишився до останнього подиху сином своєї батьківщини, світлої, прекрасної України, сином свого високообдарованого, мудрого, сердечного народу з його глибокою фантастичною і одночасно по європейському твердою духовістю. А ті, кому майстер служив своїм мистецтвом, осканеніло розчоптували кожний прояв української народної душі і під виглядом викорінення «буржуазного націоналізму», громили тільки що розквітлу українську культуру».

«Шлях Довженка був трагічний. Людина абсолютної чесности з іншими і з самим собою, він не міг не бачити, що режим, система, ідеологія компартії — є брехня і насилля, лицемірство й безсоромність. Він був не з тих, хто готовий, як заведено кривити душею задля своєї вигоди, безпеки і пихи». (Юр. Большухін. Ол. Довженко — чи імітація, НРС чч. 1657, 3. II і 16756, 3. XI, 1959. Борис Берест. Ол. Довженко. Нью Йорк, 1961).

Який величезний контраст між мовою офіційних придворних критиків і літераторів большевицької еліти і щиросердечними словами чужинця, Юр. Большухіна про Довженка, як людину і мистця. З цих слів ясно видно, як большевицький молох топтав великий талант селянського сина Чернігівщини, щоб тільки українському кіномистецтву не дати виходу на світову арену.

Перед нами жахлива картина. Під покришкою боротьби з українською «контрреволюцією» і «буржуазним націоналізмом» йде скажене цькування Москви на кожний паросток політичного й культурного прояву українського народу. Московсько-большевицький провід поставив цілком твердо й відкрито на порядок дня питання про обезголовлення та поступної денаціоналізації українських мас на користь московського народу та його культури. Велика революція на Сході, що винесла вселюдські ідеї рівности і свободи, деградована в бік московського імперіялізму і безприкладного в історії колоніялізму. У внутрішній політиці советського режиму проходить процес перетоплення неросійських народів в один т. зв. советський народ з одною російською мовою і культурою. Для зовнішньої пропаганди, Москва дозволяє ще чужим націям плекати культурний провінціалізм, але не більше.

Над цією дійсністю мусить гостро призадуматися українське суспільство у вільному світі. Теперішня фаза розв'язки національної й соціальної проблем в СРСР вказує на те, що нова советська бюрократія своїми діями випередила всіх колишніх колоніялістів і інших гнобителів. Це торкається не тільки української проблеми, але й усіх других національних проблем, що зв'язані з існуванням советського режиму.

ЗАГАЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ В КЕЛЬНІ

8-9 липня 1961 р. Українська Соціалістична Партія на чужині відбула свою загальну конференцію в Кельні (Західня Німеччина). В цій конференції взяли участь члени УСП із Англії, Німеччини, Франції, Швайцарії. Братні організації за океаном ОУС в Америці і УРО в Канаді уповноважили свою делегатку проф. Любов Марголіну-Гансен взяти участь у конференції УСП в Кельні. Нарадами конференції УСП керувала вибрана президія: Антін Чернецький, Л. Марголіна-Гансен, Архип Рибалко і Панас Феденко. Затвердивши порядок своїх нарад, конференція УСП вислухала привітальні промови представників соціалістичних партій, що прибули на конференцію, та листи й телеграми, в яких дружні організації і особи висловили привітання.

Від Соціалістичного Інтернаціоналу й СПД вітав особисто конференцію секретар міжнародних справ Соціал-Демократичної Партії Німеччини Г. Дінгельс, від Соціалістичної Унії Центральної і Східн. Європи, що об'єднує соц. дем. партії Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Угорщини, України, Чехо-Словаччини і Югославії, привітальну промову виголосив Й. Глемжа. Привітавши конференцію окремим листом Президент УНР, д-р Ст. Витвицький та б. інших осіб і організацій.

Конференція схвально прийняла до відома доповідь С. Довгаля про діяльність ЦК УСП за минулий період.

Доповідь про діяльність УСП в міжнародній діяльності дав П. Феденко. Г. Вакаро іменем контрольної комісії дав звідомлення про фінанси УСП, з чого видно, що прибутки УСП складаються з членських внесків і пожертв учасників українського соціалістичного руху, а видатки зроблено на видання інформаційних матеріалів та на листування.

Доповідь про організаційні справи виголосив І. Лучишин. На його пропозицію Заг. Конференція схвалила новий організаційний статут партії, побудований на федеративному принципі. Всі українські соціалісти та їхні організації, що перебувають на еміграції у різних країнах світу, можуть гуртуватися в єдиній УСП, як її автономні клітини, зв'язані між собою спільним організаційним статутом і політичною програмою, схваленими Заг. Парт. Конференцією.

Докладнішу інформацію про перебіг нарад конференції ЦК УСП видасть окремою брошурою.

П. Гнатенко

«ПОВЗУЧИЙ СОЦІАЛІЗМ»

В час виборів президента Америки в 1960 році пропаганда Республіканської Партії намагалася представити Демократичну Партію та її кандидата Джона Кеннеді, як «замаскованих соціалістів» чи навіть «комуністів», готових кинути Америку і увесь світ у безодню диктатури. Слід згадати, що в Америці ще й досі багато людей не відрізняють демократичного соціалізму від диктаторської комуністичної тиранії, а тому обвинувачення в «соціалізмі» є рівнозначне у декого з комунізмом. На цю вудку несправедливої пропаганди Республіканської Партії піймалося немало американських громадян українського роду, особливо новоприбулих після другої світової війни, що зазнали «соціалізму» в його Сталінському виданні. В статті В. Даниловича «Вибори президента в Америці і українська преса» в ч. 29 «Вільної України» подано витяги із української преси в Америці, Канаді та в інших країнах, із чого видно велику дезорієнтованість цієї преси в політичних відносинах ЗДА. Слід тут зазначити, що кампанія проти уряду президента Кеннеді, як «соціалістичного» не припиняється й досі в пресі та в промовах республіканців. Для цього виковано клич: *Creeping Socialism* (повзучий, чи замаскований соціалізм). Особливо нарікають на Кеннеді, що він бере собі дорадників із наукових сфер, людей широкої освіти і поступового світогляду, які не бояться нових ідей і обстоюють соціальні реформи. Не подобається реакційній пресі й дружня співпраця, яку має уряд Кеннеді з робітничими юніями Америки, що найбільше зробили для перемоги Демократичної Партії в виборах 1960 року.

Реакційна преса в Америці та члени Конгресу назадняцького напрямку критикують проекти соціальних реформ, які вніс новий президент на розгляд Конгресу, і порівнюють ці проекти з реформами «Нового Курсу» (*New Deal*) президента Ф. Рузвелта. Очевидно, през. Кеннеді може з гордістю признатися до традиції соціальних реформ Рузвелта. Аджеж «Новий Курс» Рузвелта створив в Америці пенсії на старість, допомогу для безробітних, мінімальну заробітну плату і інше. Ці реформи врятували мільйони трудового народу Америки від злиднів, і з цих реформ мають користь і українці, що стали громадянами ЗДА. Безвідповідальна пропаганда в Америці лякає людей Рузвелтом, бо покійний президент мав великі помилки в міжнародній політиці за другої світової війни: він дав себе обманити Сталінові і не вжив заходів для припинення російського натиску на Заході й Сході. Слід однак зазначити, що ілюзії супроти Москви

мали і Черчілл, і Де Голль, і Бенеш і багато інших визначних політиків різних країн.

Соціальні реформи Рузвелта відвернули від Америки примару большевизму в час великої господарської кризи, що почалася 1929 року, і за це треба йому тільки дякувати; бо він переборював консерватизм американського капіталізму і повернув його на більш людяний шлях. Покійний Арнольд Д. Марголін писав до нас свого часу, що Рузвелт своїми реформами здійснив в Америці мінімальну програму європейських соціалістичних партій. Однак і досі реакціонери в Америці кленуть Рузвелта за «большевицькі реформи», а президентові Кеннеді приписують «повзучий соціалізм».

Нас не дивує, коли робітник чи селянин український, який пережив пекло большевизму і, опинившись в вільній Америці, прислухається до пропаганди проти здогадного «соціалізму» Кеннеді. Аджеж у таких людей слово «соціалізм» має зв'язок з концентраційними таборами, примусовою колективізацією, з голодом і терором і грізно настовбурченими вусами «батька народів» Йосифа Вісаріоновича. Але діло нашої преси, діло освічених журналістів — вияснити цю большевицьку провокацію, що ідею добробуту і соціальної справедливості для всіх на ділі перетворила в систему нечуваного пониження і визиску народніх мас. Не маємо претенсій до української реакційної преси на еміграції, що продовжує традицію «ботокудів», як писав колись про подібні напрями Іван Франко. Клевета і перекручування — це те, чим живе така преса. Але маємо жаль до тих, що називають себе оборонцями трудящих, розуміють справу і не борються з баламутством.

С. Федорчук

ДЕЩО ПРО ІДЕОЛОГІЮ «МОЛОДОЇ УКРАЇНИ»

В останньому часі стрічаємо в нашій пресі статті та коротші нотатки, в яких говориться про відому організацію української студентської і середньошкільної молоді в Галичині і на Буковині, «Молода Україна», яка діяла в 1900 і наступних роках, та відіграла знаменну роль в розвитку української політичної думки по обох боках Збруча.

Деякі пресові органи і публікації («Вісник ООЧУСу», «Українська Літературна Газета», вступне слово до споминів Л. Цегельського — видання «Булава» і інші) називають при цьому та-

кож Лонгіна Цегельського, як одного із провідників «Молодої України», як автора ідеологічних статей і доповідей, які були друковані в органі тої ж організації, місячнику «Молода Україна», що виходив від 1900 р. у Львові, та як автора дуже поширеної в тому часі популярної брошури «Русь-Україна і Московщина». Також сам Л. Цегельський у своїх опублікованих недавно споминах, покликуються з вдовolenням на свою активну участь в організації «Молода Україна» та на своє авторство згаданої книжки, яка здобула йому тоді також популярність серед української студентської молоді в кол. царській Росії.

Однакож, ані згадані вище журнали і публікації, ні сам Л. Цегельський — на превеликий жаль — не хотіли подати нашому громадянству, а зокрема сучасній українській студентській молоді — повного і правдивого змісту ідей і суспільно-політичної програми «Молодої України», а зокрема, не вважали за потрібне сказати виразно і ясно: які ідеї визнавав Л. Цегельський тоді, коли він був одним з провідних членів «Молодої України» і коли писав свою книжку «Русь-Україна і Московщина», яке національно-політичне і ідейно-громадське вчення проповідував він тоді в цій книжці і у своїх статтях молодому українському поколінню, — з яким почуттям та з яким переконанням він сприймав тоді вчення і ідеї Михайла Драгоманова та новітніх соціальних рухів, — та вкінці, який шлях повного, національно-державного і соціального визволення України вказував він тоді українській молоді, будучи уже понад 25-літнім, зрілим і відповідальним громадянином?

Вони приховують дійсний і правдивий зміст ідейних і політичних стремлень тодішньої української молоді і подають нам сьогодні тільки неповний, односторонній і цілком невірний образ її духового обличчя. Закриваючи дійсну ідеологію «Молодої України», деякі автори, згадуючи про Л. Цегельського, як одного із її лідерів, дозволяють сучасному українському громадянству лишатися у фальшивому переконанні, що той самий реакційний світогляд, який визнавав і ширив Л. Цегельський в останніх десятиках років свого життя, був також ідейним прапором «Молодої України».

Щоб спростувати та вяснити в ім'я історичної правди — це очевидне непорозуміння та показати, що Л. Цегельський, як кол. посол ЗУНР в ЗДА., як прихильник режиму Скоропадського та як редактор філадельфійського щоденника «Америка», цілковито зірвав із своїм кращим минулим з доби «Молодої України» та не має уже з нею нічого спільного, ми подаємо нижче основні фрагменти тої ідейної системи «Молодої України», яку тоді співтворив і Л. Цегельський, і того суспільно-політичного світогляду, який визнавали і творили в першій мірі такі провідні члени «Молодої України» як: Володимир Старо-

сольський, Євген Косевич, Теофіль Мелень і інші, а в їх числі також Лонгин Цегельський, коли — як це він сам говорить — у нього були «очі ще молоді та ясні, а серце гаряче, що любить людей, та душа щира й не лукава».

Вслід за тим, ми маємо підставу сподіватися, що гетьманські і деякі ОУНівські редактори і видавці, а також і щоденник «Америка» — перестануть рекламувати діяльність Л. Цегельського в «Молодій Україні» та його книжку «Русь-Україна і Московщина» — як свою ідейно-політичну власність, бо поступова і демократична ідеологія «Молодої України» — є абсолютним запереченням всякої реакції і обскурантизму.

Лонгин Цегельський

Всесвітній соціальний рух і українська національна справа

(«Молода Україна», Львів, 1900, ч. 6, стор. 203-211).

Національне питання, себто питання про визволення поневолених народів, питання про державну самостійність недержавних націй — народилося в XIX-ому столітті, та в цьому ж таки столітті добігло у більшій частині європейських народів до своєї розв'язки.

Та поки в більшості європейських народів справа національної державності знаходила у другій половині завмираючого століття своє розв'язання, то в тім самім часі приходить на порядок людської історії вже й друга не менше пекуча справа — справа емансипації робочих людських мас з-під економічної і соціальної переваги пануючих клас. Найшла вона свій вислів у міжнароднім соціалізмі, що, виринувши вперше «утопіями» у головах великих чоловіколюбців Англії і Франції — Овена, Сен-Сімона і Фур'є, — поставлений опісля дослідями Маркса і Енгельса, як і практичною роботою Лясаля на твердій основі дійсності, став вірою мільйонових мас європейського пролетаріату та бойовим кличем грядучих поколінь.

Соціальна справа побіч національної розрослася до колосальних розмірів, економічно визискувані та соціально упосліджені маси усвідомилися бодай в часті, почулися властивим народом, почули себе нацією і по всій, головню середній Європі бачимо в останніх часах цікаве явище знаціоналізування соціальних партій.

Значиться: соціальна і національна справи, це не є дві виключаючи себе антитези; значиться: є можливий між ними обома напрямками життя новочасних суспільностей не тільки компроміс, але й тривала злука. Що більше: ми скажемо, що ця злука не тільки можлива, але й конечна. Це й природне. Воно стане нам ясне, коли зважимо, що нація в кожній даній хвилі це ніщо інше, як певна соціальна класа, яка свої інтереси підносить до загального національного інтересу, яка проте і репрезентує націю.

Ось тут і належить шукати джерела й коріння національних спорів і боїв.

Національні змагання є головню і по найбільшій часті в своїй істоті нічим іншим, як боротьбою клас. «Вся історія — це історія клас-

сових боїв» — ця основна теза матеріалістичної історіософії Карла Маркса, хоч не дається прийняти без усяких застережень, все ж таки оправдується по найбільшій частині. Національна боротьба починається і ведеться завзято і витривало саме там, де над соціально уопослідженою верствою даної нації заволодіє чужинецька, визискуюча верства.

Соціальна еменсипація поневолених мас стається, і є тоді рівнозначною із національним визволенням.

Спробуємо ж це, що вже сказано, приложити до нашої національної справи. Ми вважаємо це тимбільше відповідним зробити, бо і в нас нераз можна почути з уст усяких «патріотів» та рутенських «політиків» глибокоумні слова: про «безідейність інтернаціоналів», про їх «шкідливі для нації» стремління, про «жолудкові ідеї», про непередготованість нашого мужика і робітника до соціальної боротьби та про те, що у нас, мовляв, «нема ґрунту» для соціальної боротьби, що в нас, як то наївно чванився колишній народовецький корифей Корнило Сушкевич, і як це до нині лепечуть його короткозорі епігони: «нема соціальної квестії» — і що перш треба «розвинути» в масах національне почуття, а потім вже «може» і в нас починатися соціальна боротьба.

Вся ж ця фразеологія свідчить про одне: що наші політики і патріоти не бачать соціальної справи на Україні по обох боках Збруча, — і друге: що вони вважають соціальні змагання чимсь ворожим, а що найменше, чимсь цілком чужим для національної справи.

Спробуємо ж проте приглянутися хоч побіжно нашій Україні, чи справді нема на ній соціальної проблеми та, коли вона є, то в якому вона відношенні до нашої національної справи, до справи відродження, визволення і державної самостійності української нації.

Киньмо оком по нашій Україні! Хто це є отой дрімучий велетень? Хто це український народ? Що про це говорять його найкращі сини: поет-мужик Шевченко і революціонер-учений Драгоманов?

Від Чорногори по Кавказ, від Тиси до Кубані, вся українська нація це робучі, чорно-працюючі, економічно визискувані та соціально уопосліджені класи: мужиків і робітників.

Коли в 1848 р. в Австро-Угорщині і в 1861 р. в Росії знесено панщину, то наш мужик, полавши нечаяно у шалений круговорот капіталістичного ладу, став летіти стрімголов у пропасть нужди, дробив свою посілість, пролетаризувався.

Весь капітал, що оперує на українській землі, увесь він майже в чужих руках.

І половина землі — цього основного капіталу — не в руках нації автохтонів, а в руках зайців, чужинецьких спекулянтів, дармоїдів і соціальних та національних гнобителів, що їх своїм потом і трудом, своєю кривавою працею годує і живить дрімучий велетень: українська робуча нація.

Український мужик оре і засіває землю, що в чужих руках, збирає збіжжя та звозить його в чужі стодоли. Він же сам пухне з го-

лоду, глодає бараболю, або тікає за море. Український робітник працює по фабриках і заводах, та його праця пливе золотом в кишені гуртка багатирів-чужинців.

Український мужик та робітник не користуються ніякими політичними правами. Вся влада в руках ворожого йому елементу, визискуючих клас.

Орган культури: мова українського демосу в поневіріці і погорді. Для українського мужика і пролетаря нема школи, нема освіти. Своєю мовою не найде він права в уряді. Для нього не існує ні право, ні культура. Для нього є чорна праця, а ще й: кнут, багнет, екзекуція та ліцитація.

Мільйони оплачуваного податку, мільйони добуті працею українських робучих рук, ті мільйони йдуть на чужі школи, на виховання цілих фаланг чужинецької сарани, цілих легіонів катівських прибічників і чиновництва, на з'яничення власної молоді, на удержання цілих узброєних і неузброєних полчищ, що мають в послухові і смиренню держати українську робучу націю.

Великий розбій, зорганізоване, законом санкціоноване злочинство ведеться по всій Україні на мільйонах української робучої маси.

Зв'язок між економічним визиском, соціальною неволею української робучої маси, а політичним гнетом і культурним упадком нації аж надто ясний, надто очевидний, щоби вимагав доказів.

Яка ж дорога до рятунку. Яка дорога до волі України? Який шлях до визволення її із політичної неволі, із культурного занепаду? Як вибавити український демос від його нужди і горя?

Два найбільші сини нашого народу в цьому столітті: Шевченко і Драгоманов — перший своїм мужицьким, своїм великим серцем, другий незрівняним розумом і бистрим умом, віднайшли дорогу до визволення України, відкрили шлях, яким йдучи дійде український народ не тільки до політичної незалежності, як нація, але й до соціальної рівності та певного культурно-економічного розвитку.

Chiм же поетом був Тарас Шевченко, як не мужицької України? Яка нота звеніла в його піснях, як не плач та стогін і грізні погрози поневолених мас українського мужицтва? Яку програму ставить Драгоманов українській нації, як не програму соціальної боротьби за права робучого люду проти чужинецьких чи своїх визискувачів? Хто ж для нього Україна, як не ця поневолена маса рідного народу? Якою він бачить в майбутньому українську націю, як не вольною нацією робучих та на себе працюючих, рівних людей?

Шевченко і Драгоманов розв'язали питання, кудого мають іти змагання української нації. Оба вони зрозуміли і передали це нащадкам, що українська національна справа — це соціальна справа українського демосу.

Українська національна справа знайде свою розв'язку тільки і виключно тільки через розв'язку соціального питання — питання визволення українських робучих мас з-під економічного визиску чужих і своїх визискуючих верстов. Українська національна справа є протє ідентична з соціальною справою українського мужицтва і робітництва. Це правда, це аксіома, що повинна бути основою всіх

наших діл, усієї нашої праці над збудуванням вольної України — це догма, про яку не вільно українським діячам забувати.

Емансипація нашого мужицтва і робітництва, їх соціальне визволення — це визволення України. Їх майбутнє — це майбутнє нації, бо вони є нація!

Сотки літ боролася українська нація за свої ідеали національної волі і соціальної рівності. Найкращі сини України кінчили трагічно свою діяльність тому, бо не зуміли погодити цих обох ідеалів. Велика помилка пімстилася...

Рішення долі нашої нації зближається до нас чим раз то скорішим кроком. Наближається Україні роковий день!

Чи маємо ми, молода українська інтелігенція, бо про «старих» шкода й говорити, — чи маємо ми ще раз поповнити помилку всіх визначних діячів козацької України, що довели українську націю до «Руїни»?!

Чи маємо забути, що Шевченко був апостолом соціальної рівноправності, а Драгоманов бачив будучність України тільки в соціальній боротьбі українських мас проти чужинецьких визискувачів?

Чи маємо ще раз замкнути очі на ясний напрям розвою людської суспільності? Чи ще раз має розійтися в дві сторони й ворожо проти себе стати: українська сліпа інтелігенція і українська людова маса?!

Все вище сказане доводить нас до одної думки: що наша національна справа є тісно зв'язана із соціальною справою наших робучих мас, і напакі: одинокий шлях до самостійної України, це соціальна боротьба, класова боротьба мужицтва і робітництва проти визискувачів клас, — та що, з другого боку, тільки у вільній Україні знайдуть ці маси повне задоволення, політичну волю і соціальну справедливість.

Ми писали це не для старих грішників: ні для «рутенців», ні для «южнорусских» доктринерів. Ми писали це для тих, що в них очі ще молоді та ясні а серце гаряче, що люблять людей, а не доктрини — та душа щира, а не лукава.

Прапор, про який ми говоримо, це прапор Молодої України. Під цим прапором стає і стояти мусить вся молода українська інтелігенція і поведе за ним в будучині народні маси, що з елементарною силою, скидаючи ярмо експлуататорів, здвигнуть своїми мозолистими руками — Україну робучого народу!

Лонгин Цегельський

М. П. Драгоманів, його думки, діяльність і значіння (уризки)

(«Молода Україна», Львів, 1900., ч. 6., стор. 221-223)

Михайло Драгоманів вмів получить українську справу зі всіма найживотнішими, всіма пекучими проблемами; тому він надає українській справі актуальності, випроваджує її на європейський форум, не дає про неї забути, підносить голос на всю Європу за поневолений народ і проскрибовану мову і змушує «всіх і вся» до зацікавлення українством.

В тіснішім значінню практичну діяльність почав Драгоманів від коли осів у Софії, а у Львові założено радикальну партію та її орган «Народ». Радикальна партія була витвором цього ферменту, який викликала серед галицького суспільства Драгоманівська наука.

Абстрагуючи від його теоретичного соціалізму — радикалізм був протестом проти реакції, яка опанувала около 90-го року галицьку суспільність, був висловом народолюбства молоді, зібраним у послідовну програму на основі Драгоманових думок та при всіх своїх хибах і браках був у нас першим рухом на новочасний лад; був течією, що, розлявшись по Галичині, поглибила у всіх напрямках народне життя, посунула вперед усю суспільність та стала джерелом нових форм, нових напрямків у народнім розвитку.

Як духовий провідник партії показав Драгоманів незвичайний організаторський і політичний талан. В Галичині закипіло мов в горшку; міжпартійна критика та суперництво партій проявилися зараз живішим рухом; звернено увагу на економічні і соціальні справи, народні маси рушилися.

Як громадський діяч воював Драгоманів все чесно і отверто та п'ятував як одну з найбільших галицьких язв: газетне крутіство, обманювання себе і публіки та брак всякої етики супроти противника — все це хиби, які досі не перевелися.

Він жадав все ясного і принципіального ставлення всякої проблеми, п'ятував опортунізм та бичував реакційність і партійну вузькоглядність.

Праця Драгоманова слідна на кожному кроці: в літературі, політиці, науці, в розвитку національної свідомости, в проблисках життя на Угорській Русі.

Значіння і вплив його ґрунтується на тім, що він вивів українську справу із вузьких націоналістичних рамок, в яких вона дусилася і заснічувалася, а поставив її на ґрунті всесвітніх ідей, зв'язав її з найкращими змаганнями сучасного світа — одним словом увів Україну в Європу. Вага його лежить і в цім революціонізуючій критицизмі, який він увів в українську науку, публіцистику, політику і загалом в українське життя. Його ученики й епігони — це перші лави на європейський лад освічених українців, це перші «неукраїнофіли» і «нерутенці» та перші засновники української іреденти. Духово-генетичний зв'язок між іредентистичними думками сучасної молоді України, а практичним всеукраїнством Драгоманова — ясний сам собою.

Значіння його мусить зростати з кожним кроком європеїзування нашої суспільности. Вплив його буде ширшати з кожним нововиданим томом малозваних, а неоцінені скарби думок замикаючих, творів.

Ціна злоби, якою бризкають на нього «чорні» духи, не досягне до підніжжя високого п'єдесталу, на яким молоді серця поставили образ і пам'ять духового велета України.

Там на далекій чужині — під Балканом спочило тіло великого сина України, спочило серце, що билося й добилось за Вкраїну, та дух його вітає в молодих душах, а думки його світять дорогу в темне майбутнє, а слова його це громовий поклик до невтомного бою за

волю і щастя України, це заповіт непримиримої вражди усіх неправді і неволі, тиранству, гнетови і кайданам!

Молодь, поклоняючись духові великого українця, складає Ганіба-леву присягу використати здобутки його праці та опершися на них, гідно послужити справі поступу і України, а девізом її буде: більше праці, більше думки, більше світла!

Лонгин Цегельський

Русь-Україна і Московщина (уризки)

(Брошура, видання тов. «Просвіта», Львів, 1900, стор. 86, 87, 91 і 92)

«Михайло Драгоманів прислужився дуже нашому народові тим, звернувши у своїх письмах увагу нашої інтелігенції на простий нарід і на його кривди, казав, що український нарід, це нарід робучих людей: хлопів і робітників, та взивав інтелігентних українців, щоби вони помагали простому народові скинути з себе ярмо польських і московських панів.

Від того часу стали українці і в Галичині і в Росії звертати більшу увагу не тільки на пониження української мови, але і на недолю, на злидні та на кривди простого робочого народу від панів: польських, московських і жидівських. Українці пізнали, що сила нашого народу лежить в простих робучих людях і що коли ті прості робучі люди, хлопи та робітники, стануть панами на своїй землі, тоді встане вільна Україна. То ж і молоді українці стали за приміром Драгоманова голосити, що треба нам змагати до того, щоб створити незалежну українську державу, де би наш робучий люд, це є хлопи і робітники, мали всю управу і всю владу у своїх руках, та де би всі люде були рівні і не було би старшунства та визиску бідних через багатих.

З тих думок і виросли у нас в Галичині три поступові українські партії: національні-демократи, радикали і соціально-демократи. Усі ті партії домагаються: щоби український нарід мав свою власну незалежну українську державу робочого народу, де би по Шевченковим словам: не було ні хлопа, ні пана.

А на Україні під російським гнетом зав'язалися теж дві тасмні партії: революційна українська партія і українська соціалістична партія, що поставили в своїх програмах на першій місці жадання: незалежної, самостійної України простого, робучого народу, та що бажають скинути зі свого народу царсько-панський московський гніт.

Так на всій Україні з початком нового ХХ-го століття починається боротьба за волю, боротьба за самостійну хлопську-робітничу **Русь-Україну**.

І стає наш нарід до нового і страшного бою.

В цілій Європі йде наче підземний гук: це простий робучий нарід домагається своїх прав та хоче скасувати панування ненаситних неробів.

І наш хлопський та робітничий, українсько-руський нарід стає до боротьби, аби здобути собі назад «свою — не свою землю» та стати паном на своїй Русі-Україні!

Вмираючи написав нам Тарас Шевченко такий заповіт:

«Поховайте, та вставайте, кайдани порвіте!

І вражою злою кров'ю волю окропіте!»

І наш українсько-руський нарід мусить або згинуть або побідити!

Та що мільйонові народи не гинуть, тож і не згине наш 30-мільйонний русько-український нарід-велетень!

Встають «заковані люде», аби завести по всій нашій землі панування робучого русько-українського народу. Хлоп і робітник — це українсько-руський нарід! А час настає такий, що голос дістануть у цілїм світі робучі люде: хлопи та робітники.

Тож не спускатися нам на чужу підмогу, ні на чужу ласку. Не допоможуть нам ні чужі народи, ні чужі пани та царі! Всю нашу надію покласти нам на нас самих, на мільйони і мільйони нашого простого народу.

Хлоп і робітник — це наша нація і мусить прийти час, а українсько-руський робучий нарід здвигне свою вільну і самостійну хлопсько-робітничу Русь-Україну!»

«ФІГОВИЙ ЛИСТОК» ПРИКРИЛИ ЩЕ ОДНИМ ФІГОВИМ ЛИСТКОМ

Ульмівські «Українські Вісті» з 24. вересня надрукували статтю Прожектора під заголовком «Фіговий листок». Фіговим листком автор називає тактику не називати явищ своїми іменами. Наприклад, замість стверджувати факт існування російського імперіялізму-колоніялізму, його чомусь називають імперіялізмом-колоніялізмом комуністичним, чи советським.

Для прикладу Прожектор «Українських Вістей» наводить повідомлення радіо «Свобода» з 22. серпня про перехід українського інженера Миколи Середи на Захід так:

«Щоб зробити більший тиск на Середу, з Києва спроваджено літаком батька — Івана Матвійовича Середу, члена Української Академії Наук, який теж намовляв сина повернутися до СРСР. Але син заявив, що він не змінить своєї постанови. Микола Середя мотивував своє рішення перейти на Захід як реакцію на несправедливість, заподіяну Україні російським режимом у Москві. Він вважає, що український народ мусить бути самостійною нацією». (Підкреслення «Українських Вістей»).

Газета «Українські Вісті» зазначає: «Так подано в скрипті з 22. 8. 1961». «Це добре». Це «відповідає правді, тобто тому, що сказав Середя й тому, що є в дійсності».

Далі «Українські Вісті» пишуть: «Вдруге ж, на другий день, 23. 8. 1961 в скрипті під цією датою «Свобода» (українська ж) подала про перехід Середи інакше».

Спочатку повторила менш-більш перше повідомлення з 22. 8.,

а закінчення змінила так: «Середа додав, що його рішення перейти на Захід викликане тим, що **комуністичний режим поневолює український народ та позбавляє його державної самостійності**» (підкреслення «Укр. Вістей»).

Як бачимо, Прожектор з «Українських Вістей» читав обидва скрипти та імена їхніх авторів. Редактором першого скрипту з 22. 8. був соціаліст, член УСП, якого ці ж «Українські Вісті» паплюжать як утодовця, зрадника, що відрікся ідеї державної самостійності України і т. п., а редактор другого скрипту — це член УРДП та колишній редактор «Українських Вістей». Перший редактор передав повідомлення дослівно з оригінального англійського тексту, з'їгнорувавши перекручений російський текст з відділу новин радія. А другий редактор з партії УРДП написав це перекручене повідомлення з 23-серпня, щоб з власної пильності приподобатися російському «старшому братові». Американські керівники радія не виявили жодного тиску ні на першого, ні на другого редактора.

З партійного становище Прожекторові було вигідно закрити цей факт своїм власним фіговим листком.

Іван Василевич

В. ЛИСИЙ

ЗАДНІЙ РОЗУМ Я. СТЕЦЬКА *)

«Вісник», суспільно-політичний місячник, в ч. 6 за 1961 рік помістив статтю п. з. «Акт 30 червня 1941 р. як прогноз і дороговказ», яка, як твердить редакція «Вісника», є вислідом розмови з Я. Стецьком та є авторитетним висловом одного із творців новітньої історії наших визвольних змагань.

Ми виймасмо з цієї «авторитетної» статті для наших читачів кілька суттєвих уривків та подаємо до них наші зауваги. В 20-річчя легенди «30 червня 1941 р.» Я. Стецько в згаданій статті поширив цю легенду, а в 30-річчя, то він вже напевно напише історію цієї події на зразок української історії, писаної московськими більшовиками.

*) Для докладного ознайомлення з т. зв. «Актом 30 червня 1941 р.» треба читати: Кость Паньківський «Від держави до комітету», 1957, В. Лисий: 1) «До історії 30 червня 1941», в ч. 11 «Вільної України», 2) «Початок окупації в Західній Україні» 1941 р.» в ч. 12 «Вільної України», 3) «Проти партійної легенди» в ч. 20 «Вільної України», 4) «Думки з приводу смерті С. Бандери» в ч. 26 «Вільної України», 5) д-р М. Росляк «До історії 30 червня 1941 р.» в ч. 14 «Вільної України», та література членів ОУН, а в тім учасників і неучасників акту, як М. Лебедя, Л. Ребета, Р. Ільницького, П. Мірчука.

Отже, подаємо зі статті «Вісника» кілька уривків, щоб читач зорієнтувався, як виглядає легенда «акту 30 червня 1941 р.» на підставі тверджень його автентичного творця.

«Це уся нація промовила устами Організації Українських Націоналістів... Акт 30 червня 1941 року треба розглядати як чин всієї української нації... Ярослав Стецько на основі повновластей, які дав йому Провід ОУН перед відходом в Україну, рішив діяти негайно і нагло, методом заскочення ворога... Всенародній плебісцит на звільненій від москалів Україні аж ген під Київ однодушно одобрив на скликуваних націоналістами зборах чин у Львові, як акт всеукраїнського значення... Чергового дня (12 липня 1941. — В. Л.) голова УДП (Українське державне правління — В. Л.), був арештований Гештапом під претекстом „неспокоїв у прифронтовій полосі“... У Берліні Ярослав Стецько залишився під наглядом поліції. Звідси зумів одначе вислати уповноваження звільнити з уряду тих його членів, які могли б піти на службу німців чи намагалися відкликати Акт 30 червня, а на їх місце призначити нових... В міжчасі Голова Уряду вислав підпільним кур'єром доручення, щоб продовжувати боротьбу проти німців і москалів від імені Українського Державного Правління, яке було реорганізоване в основі і в той час складалося вже тільки з революційних і твердих українських самостійників, які були готові радше прийняти репресії, як схилити чоло перед окупантом... Було б помилковим думати, що акт 30 червня 1941 був викликаний намаганням з боку ОУН примусити німців розкрити карти...»

«Актом 30. VI. Україна стала, як суверенний чинник на Сході Європи. Ним вона вказала шлях аліянтам, як розправлятися з обома тираніями — московською і німецькою... Якщо б аліанти були виступили так, як це Україна вказувала Актом 30. VI. 1941, за розвал обох тиранських імперій — були б уярмлені народи повстали, як союзники аліантів проти Росії і Німеччини...».

Я. Стецько дошукується далі в акті 30 червня 1941 ідеї світового комонвелту і каже дослівно: «Це згодом прекрасно сформулював П. Полтава: Україна стоїть за систему національних незалежних держав усіх поневолених народів на руїнах тюрми народів, але теж в універсальному аспекті...». А далі Я. Стецько так говорить: «Світ мав ясно бачити, що весь народ стоїть за ту саму ідею. Тому націоналісти-революціонери цілком свідомо не змагали мати більшість голосів в Українському Державному Правлінні і в Українській Національній Раді (Раді Сеніорів), щоб дати змогу вияву усім, хто прагнув бути при співкерівництві... 30 червня 1941 був створений — за почином українських націоналістів — коаліційний уряд України, в якому були членами навіть соціалісти. Це історичні факти, яких заперечити не мо-

жуть навіть ті, які, зрадивши згодом ідею української державности і відпекавшись участі в Українському Державному Правлінні, пішли на службу до нацистського займанця. Українські соціалісти виповнили свою сумну роллю в 1917-1918 рр. Не кращо роллю відіграли вони в 1941 р.».

Вкінці Я. Стецько розправляє вже з самим К. Паньківським та закінчує дослівно: «Хто не має в оцінці явищ і подій історичного значення національної гідності, ставитиме на один п'єдестал „державу” з „комітетом”, участь в суверенному уряді власної нації з участю в колаборантському комітеті займанця. Над такими „постатями” історія переходить до денного порядку».

Здається мені, що я без кривди для Я. Стецька старався вилловити з його маячень провідну думку його статті. Я думаю, що нашим читачам вистарчили б ці квітки, бо нині небандерівська українська еміграційна громада вже добре орієнтується в історії подій, зв'язаних з 30-тим червня 1941 р. Всеж таки я як очевидець тих подій і одинокий соціаліст, який удостоївся «номінації» Я. Стецька до т. зв. Українського Державного Правління, ще раз мушу поробити спокійні спростування для історії. Я, справді, поробив їх вже в згаданих в підвалі 4-ох статтях, як це зробив також К. Паньківський, але Я. Стецько з віддалі часу поширює і «обновлює» свою легенду в злій вірі. Отже, і тим разом треба ту легенду взяти під люпу.

Мої заміти:

Акт 30 червня 1941 р. ніколи не був актом всієї української нації. Він не був навіть актом західньої вітки української нації. Найвищий час, щоб Я. Стецько видав нашим науковим установам протоколи Української Національної Ради у Львові з 1941 р. до опублікування, а з них буде виразно видно, що Укр. Нац. Рада (Сеніорат) не вийшла з ініціативи ОУН та що в ній були тільки 2 члени бандерівці і то в опозиції. Протоколи ствердять, що вже Українська Національна Рада ніколи не визнала акту 30 червня 1941. Українська Національна Рада повсталала з ініціативи львівського громадянства, а її членів іменував Кир Андрей, яка то обставина є понад всякий сумнів стверджена. Не тільки УНРада у Львові, але взагалі ніхто з бандерівцями включно в часі війни в краю не уважав, що «акт 30 червня 1941» має будь-яке значення як державно-творчий акт. У всіх заявах Укр. Головної Визвольної Ради (УГВР) нема згадки про 30 червня 1941 р. УГВР в універсалі з червня 1944 покликується на створення української державности в 1917-1918 рр. Я мав нагоду за німецьких часів часто стрічатись у Львові, щоб тільки згадати, з Я. Старухом та Михайлом Степаняком на довгих розмовах

у мене дома у Львові, і стверджую, що вони згідно з дійсним станом декларацію з 30 червня 1941 р. трактували як визов німцям до виявлення їх становища в українській справі і більш нічого. Це було на потребу ОУН(р), бо її колаборація з німцями до того часу не мала жадної договорености з урядом Райху. Треба в цьому місці ще раз ствердити, що на сходинах в дні 30 червня 1941 р. були присутні зовсім випадкові одиниці, які довідалися усною поштою, що зібрання відбудеться, та були цікаві послухати новин з Генеральної Губернії. Хто з нас присутніх міг тоді припустити, що з тих сходин, при перекрученні фактів, Я. Стецько зробить Національні Збори Західньої України. Легенду про 30 червня 1941 р. створено щойно на еміграції поза рідним краєм для потреб партії. Один з авторів у вище згаданому «Вісникові» зовсім слушно каже, що оцінка акту 30 червня 1941 чекає на свого Пліотарха без політично-групових упереджень.

Ми уважаємо, що неморально є брати на свідка пастирський лист Митрополита Кир Андрея від 1 липня 1941 р., бо ініціатори того листа знають прекрасно, в яких обставинах цей лист був виданий і що з його приводу прийшло до повного розриву між горою св. Юра і бандерівцями. Я був свідком того, як представники ОУН(р) (бандерівців) мусіли забратися з будинку св. Юра, бо їм відмовлено розмови. З появою з-поза Сяну спершу представників ОУН Мельника у Львові виявилось, в який невірний спосіб інформувала ОУН(р) гору св. Юра. Ми думаємо, що без шкоди для української справи ще живучі мельниківці повинні написати в тій справі свої спогади.

Я мав уже нагоду два рази писати, що акт 30 червня 1941 був вірнопідданчим льояльним актом у відношенні до Великого Райху, бо і не міг бути інакшим, коли бандерівці в тоталітарнім режимі декларували самостійність України. Бандерівські політики були переконані, що ми повинні дістати від німців бодай буферну Україну на зразок Хорватії, а тим часом Гітлер щодо цього не пустив ані пари з уст. Отже, треба було примусити німців розкрити карти.

Мій тіточний брат Ярослав Старух, з яким я жив приватно все в найкращих відносинах та якого я вважаю правдивим героєм, бо мав відвагу лишитися в краю і згинати за ідею, явився в мене зараз 2 липня 1941, і я з ним мав довгу розмову, а після того відвідав я з ним радієву станцію. Була це розумна людина, високо ідейна, а при тім екзальтована. Ідейна людина повинна бути ентузіастом, але надмірне захоплення (екзальтація) відбирає людині можливість правильної оцінки реальної дійсности. Я високо цинив прикмети його характеру. Я не раз ствердив, що він признавав рацію моїм поглядам, але рівночасно старався мене переконати, що ірраціональна посвята для народу є конечна для визволення нації. Я мав нагоду дуже часто з ним перево-

дити розмови і пізніше до часу арештування його німцями. Отже, тоді в дні 2 липня 1941 я переглянув з ним наше політичне положення. Він зовсім тверезо орієнтувався в подіях і був переконаний, що ОУН(б) піде в підпілля. На питання, чому в такому разі була проголошена та декларація з 30 червня 1941, я дістав відповідь, що ОУН(р) хоче знати, чого можемо сподіватися від німців, бо в негативнім разі ОУН(р) піде в підпілля. Так виглядала дійсність в реальних обставинах, а тепер це «нестримний змаг нації за її суверенність, коли треба, то і проти всього світу» — як твердить Стецько. Я. Стецько помістив в згаданій статті факсиміле поздоровлення від його товаришів по партії, а між ними і Ярослава Старуха, з дати 19. VII. 1941 р., з Київщини, в яким вони поздоровляли його як голову і творця першого правління відновленої української держави. Це факсиміле мало би, як видно, потвердити твердження Я. Стецька, що вони його визнавали в характері голови і творця УДП. Я. Старух був співтворцем і учасником т. зв. Правління і тому його визнавав. Він його творив, але не вірив в можливість його існування. Для ОУН(б) він вважав на майбутнє можливою тільки працю в підпіллі. Підпілля ОУН(б) вже того правління не реорганізувало, як владу на українській землі. Воно не було реорганізоване «з революційних і твердих українських самостійників» — як твердить Я. Стецько. Ніхто не збирається відбирати переконання з боку ОУН(б), що правління Я. Стецька було владою на території будинку «Дністра» у Львові, але цю віру трудно впоїти здорово думаючій українській громаді, а саме, що це була влада на українській землі. Товариське поздоровлення Я. Старуха зовсім не скріпило легенди Я. Стецька, що він мав владу на українській землі. Коли німецька цивільна окупація в дні 1 серпня перебрала урядування в т. зв. дистрикті Галичина, Українська Національна Рада в серпні 1941 р. випрацювала опортуністичний меморіал до уряду Генеральної Губернії, і тоді Л. Ребет, який в тому часі рахував себе Головноуповноваженим Правління, співпрацював з членами УНРади у виготовленні того меморіалу, хоча Я. Стецько вислав, нібито, доручення з Берліну продовжувати боротьбу проти німців і проти москалів. Як відомо, в половині вересня 1941 р. німці конфінували Л. Ребета і тов.

Я. Стецько твердить, що в акті 30 червня 1941 р. Україна була за розвалом обох тиранських імперій, і коли б аліанти були пішли за його думкою, то уярмлені народи були б повстали як союзники аліантів проти Росії і Німеччини. Як бачимо, то Я. Стецько «геніальним» розумом в акті 30 червня 1941 р. «простягав» руку до аліантів в той час, як його вождь С. Бандера, як це побачимо з його слів, не орієнтувався на дві сторони і хотів бути лояльним до німців, а неутральний до аліантів. Чого

то не можна виписувати на терпеливім папері! С. Бандера, як побачимо був «чесний зі собою». А акт 30 червня 1941 звучав: «Новоповсталa українська держава буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Великою Німеччиною, що під проводом Вождя Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі і світі та допомагає Українському Народові визволитись з-під московської окупації». Такий текст цього акту я дістав в радіовисильні, коли я там був з Я. Старухом.

Я. Стецько викинув з цього тексту всі місця, які відносяться до німецького Райху і Гітлера. А читачеві буде цікаво знати, що писав С. Бандера в 1948 р. в «Слові до українських націоналістів-революціонерів». Ось з цього довгого письма суттєві місця:

«Дехто закидає, що підчас акту 30 червня 1941 р. були вжиті фрази і жести приязного супроти Німеччини тону... Війна Німеччини з іншими державами, доки вона не зачіпала України, вимагала від нас повної неутральності... Коли ж Німеччина пішла війною проти Росії, нашого ворога, то Україна не могла прийняти неприхильно того факту... Тому наша лінія була чітка: невідступне відстоювання справи державної незалежності, а під умовою планування її — готовість до приязних взаємин і до спільної війни проти большевицької Росії і тільки проти неї».

С. Бандера, продовжуючи, з одної сторони, обороняє ОУН(р) перед закидом, чому вона одна проголосила акт 30 червня 1941 р., а, з другої сторони, виправдує «відполітизування» решти української спільноти, стверджуючи, що німецька окупація дозволяла тільки на громадсько-суспільну працю, «куди влялося багато сил». С. Бандера знав докладно, що велика кількість членів ОУН(р) пішла якраз на ту «відполітизовану» працю (гл. П. Мірчук: Акт відновлення української державності, Мюнхен, 1953, стор. 58-60). Ст. Бандера сам мусів признати, що супроти Німеччини вжито приязні фрази і жести та що у війні Німеччини проти Росії Україна не могла ставитися неприхильно до того факту.

Розуміється, що таке становище було єдино можливе, бо ж до акту 30 червня 1941 р. ОУН(р) коляборувала з німцями без договорености, а тепер треба було почути, як ставляться німці при висуненні максимального домагання, тобто самостійности України. Не було б воно правильне у тих українців, які не ставили ставки на перемогу Райху й не вірили в ту перемогу та не вірили, що Гітлер відновить українську державність. З цієї між іншим причини я не прийняв великодушної номінації Я. Стецька до його уряду. Були і другі причини того, що я не міг згодитися прийняти уряд в Правлінні Я. Стецька, який запропонував мене, соціаліста і демократа, до коаліційного уряду тоді, коли я

докладно знав діяльність ОУН до війни і знав нацистівські цілі війни. Отже, я виключав можливість співпраці в тих обставинах. На всі випадки співпраця людей різних переконань вимагала договорености в коаліційному уряді. Вкінці я мав вже нагоду до часу «номінації» ствердити, що дій Я. Стецька ніхто зі старшого впливового політичного світу серйозно не трактував, і тому старші громадяни вирішили діяти політично незалежно від ОУН(р) як Сеньйорат. Я куртуазійно запитав Я. Стецька, як можна когось іменувати до уряду без запитання його і без його згоди. Коли на це Я. Стецько заоферував мені становище «воєводи» в Тернополі, то я чемно і в цьому відмовив. Я мав бути єдиний соціаліст в уряді Я. Стецька. Отже, тільки я міг «відограти сумну роль в 1941 р.», а не соціалісти, які тоді до тої моєї відмови не були причасні. Треба дійсно нахабства, щоб з приводу відмови прийняття фіктивного уряду з уваги на мої переконання закваліфікувати мене як коляборанта займанця в той час, коли ОУН(р) до т. зв. акту 30 червня 1941 сама коляборувала з німцями. Я ніде і ніколи не закинув, що ОУН(р) в злій вірі коляборувала з німцями, але я мав право бути переконаним, що ОУН(р) не мала і не має політичної перспективи, що вона є деструктивним твором на українським організмі і т. д. Оттаке нікчемне писання в 1961 р. вказує, що Я. Стецько не то в 1941 р., але 20 років пізніше не засвоїв собі політичної культури, яку мусить мати всякий відповідальний провідник.

Коли б не соціалісти в 1917-1918 рр., то Я. Стецько не мав би за собою нової традиції державности, бо весь тягар визвольних змагань в тих роках спочивав якраз на соціалістах силою історичних фактів, а тільки людина-неук та в злій вірі може твердити, що соціалісти в 1917-1918 роках виповнили свою сумну роль. З неграмотною політично людиною годі на такі теми дискутувати, коли у неї політичне «вірую» вичерпується в демагогії.

Л. Ребет писав в «Українським самостійнику» ч. 14-19/55, що він звільнив ділових міністрів Правління (крім двох) з місця, бо він довідався як Уповноважений Правління, що між ними є донощики Гештапа, а Я. Стецько пише, що він зарядив з Берліна звільнення з уряду тих міністрів, які могли б піти на службу німців, чи намагатися відкликати акт 30 червня. Всі фахові міністри мали за собою великий стаж в українським громадянстві і вони в таких панів, як Я. Стецько доробилися по 20-ти роках того, що Я. Стецько ще нині має відвагу писати, що він казав звільнити їх, бо вони могли піти на службу німців. Що за перфідія: Без запитання номінатів Я. Стецько іменує «донощиків і запродавців», які ніколи жадного уряду не обняли і у відкликуючій письмі Л. Ребет дякує їм за працю, вже як Головноуповноважений Правління в листі 1941 р., заявляючи, що він

не хоче наражувати ділових міністрів на переслідування, а на еміграції Л. Ребет перший, а Я. Стецько другий шкалюють тих самих номінатів донощицтвом і продажністю займанцеві. Чому це так? Просто тому, що тоді з акту 30 червня ніхто не робив легенди. Л. Ребет навіть співпрацював після того з автором в комісії УНРади над меморіалом до уряду Генеральної Губернії, а в 1944 р. у Відні мене «донощика» запропонував на члена Української Головної Визвольної Ради (УГВР) від Укр. Соц. Рад. Партії, а коли я відмовився, то тоді вперше Л. Ребет показався брутальним, твердячи, що я свого кроку пожалую. Коли «ділові міністри» на еміграції важилися розглянути критично «історичний» акт 30 червня, то тоді зроблено з них коляборантів займанця. Так може писати дійсний коляборант до 1941 р., який не залишився коляборантом і після того — тільки через дурно-ту Гітлера і його режим.

Я. Стецько не може закидати соціалістам, що вони відограли сумну роль на службі німецького займанця, бо на це треба фактів, так як історичні факти стверджують коляборацію Я. Стецька з німцями. Добра є німецька приповідка, що шельма думає, що другий є такий самий, як він.

Якщо б Я. Стецько мав крихітку совісті, то він замість виписувати калюмнії, повинен виписати подяку єдиному соціалістові-номінатові за те, що він в дуже грізному часі з рамени Українського Краєвого Комітету через пів року в приблизно 300-400 випадках до кінця березня 1942 року з нараженням свого здоров'я, як і особистої свободи рятував в Гештапо нещасні політичні жертви як вислід нещасної діяльності Я. Стецька.

Коли Я. Стецько і нині випикує такі речі, які він виписав, то чи не здоровий інстинкт казав тому соціалістові, що найкраще не коляборувати з нацистівським коляборантом, передчуваючи, чого від нього можна сподіватися.

Витягнув Я. Стецько вкінці ще одну гармату проти соціалістів, а саме, що не вони, а українські націоналісти виступили політично, революційно і збройно проти Німеччини. Годі основно з тим замітом, піднесенням злобно і в злій вірі, розправлятися. Якщо б соціалісти мали взяти участь в спротиві німцям, то він мусів би бути зорганізований відповідально, бо кожний спротив потягає за собою в умовах воєнної окупації великі втрати в майні і людях. В дійсності, яка заіснувала від 1941-1944 рр. на українських землях, спротив в формі «УПА» під проводом М. Лебеда не мав політично-революційного глузду. Він зовсім не підривав німецького потенціалу, не мав жадного впливу на зовнішній світ, а тільки потягав за собою дуже болючі втрати в наслідок жорстокої відплати німців. Я вже писав в статті «Думки з приводу смерті С. Бандери», «Вільна Україна», ч. 26, стор. 35, що по довгих розмовах з Я. Старухом і М. Степаняком в краю

ми дійшли до висновку, що для дії УПА є місце тільки на випадок корисної міжнародної і мілітарної ситуації. ОУН(р) тоді під проводом М. Лебеда зосередила владу над Українською Повстанчою Армією (УПА) в своїй партії, не допускаючи до дії ні УПА Тараса Бульби (Української Націонал-Демократичної Партії), ні УПА під проводом ОУН Мельника, нібито тому, що це були прояви анархії і отаманії (слова М. Лебеда в його книжці «УПА», 1946, стор. 42-43) бож він організував «надпартійну всеукраїнську військову силу» (гл. тамже стор. 31). М. Лебедь в силу тогочасної засади провідництва не уважав за відповідне ні перед утворенням УПА, ні після того в якийнебудь спосіб контактуватися з українським політичним світом, а, як ми бачили, почин організації УПА другими організаціями зліквідував. Коли навіть делегат польського уряду на Польщу звернувся до українців через польського науковця для контактів, то М. Лебедь не потребував жадних контактів з українським політичним світом. Інша справа, що дії УПА у відношенні до поляків унеможливили цей контакт з поляками. Вправді, 5 хвилин по 12-тій годині в 1944 р. Л. Ребет у Відні запропонував членство в УГВР партії УНДО і партії УСРП, але, як це виявилось з розмови з Л. Ребетом, то обі згадані організації мали вже лише затвердити dokonані факти та стати васалами УГВРи. Треба все таки згідно з правдою ствердити, що М. Лебедь в своїй згаданій праці не допустився злоби і не вимагав, щоб соціялісти чи другі політичні організації пішли слідами ОУН(р) та стали збройно проти націоналістичної Німеччини.

Я думаю, що сумну роль відіграв якраз Я. Стецько в р. 1941 і наступних роках особисто, чи через організацію ОУН(р).

Історія не перейде над Я. Стецьком до денного порядку. Вона запише його «політично-революційну і збройну» діяльність чорними буквами.

ОГЛЯД КНИГ

Вигляди зовнішньої американської політики

Оце друга праця проф. Гарвардського Університету на тему зовнішньої політики ЗДА. Цю працю критика визнала як найкращу річ в новочасній політичній літературі.

Ми хочемо зробити огляд короткого розділу про потребу вибору політики та частини розділу про політичну еволюцію.

Ось хід думок автора та наші завваги:

Від 15 років політичне положення ЗДА погіршується. Ми не мо-

*) Henry A. Kissinger: The necessity for choice. Prospects of American Foreign Policy, N. Y. 1961, VIII 372 pp.

жемо себе обманювати щодо нашого тяжкого положення. Ми вже не є провідною нацією, якою ми були після світової війни. Комунізм проник вже й до західної півкулі. Ми мусимо йти на розмови з ініціативи комуністичного світу і з його диктату. Ми не зробили основної критики нашої зовнішньої політики. Не вказав нам альтернатив ні Черчилль ні де Голь.

Свідомством зрілості народу є перспектива, передбачення наперед, чого в нас нема. Ми діємо під тиском подій, а це є спокусою для комунізму. Ми мусимо звернути нашу політичну дію в напрямі наших вартостей. Ми не знаємо ролі наших військ в Європі, ми не знаємо ролі Атлантийського Пакту і нашої ідеї щодо майбутності Німеччини. Ми не маємо узгідненої політичної лінії з нашими Аліянтами, що є глибокою раною політичної дійсності. Кожний аліант зокрема має інший підхід до зовнішніх справ.

Нашою метою мусить бути не тільки піднесення життєвого стандарту нових націй, але також заціплення їм нашої віри в свободу й людську гідність. Комунізм виступає нині на всіх фронтах, як миротворець і деморалізує Захід, а нові нації переконує, що Захід пропавший. Нові нації не розуміють суті незалежності, свободи і людської гідності.

Ми можемо вдержатися тоді, коли ми вдержимося з нашими вартостями.

Метою комуністів є недопустити до стабілізації, сіючи почуття ненависті. Ми, зате, бажаємо стабільності відносин — цілі, яка не дається зараз досягнути.

Не можемо, очевидно, розв'язати всіх тих проблем, а рівнож не можемо обійтися без помилок.

Одні вважають, що наша зовнішня політика мусить мати творчу дипломатію, а другі, — що наша зовнішня політика є залежна від мілітарної сили. На думку автора ми дійшли до такого положення, що мусимо розвивати політичну дію на всіх ділянках, бо, якщо ми не розвинемо її у всіх напрямках, ми не досягнемо жадної з цілей. Таке є наше теперішнє положення. Стільки автор.

Наша думка: Не можна сказати, що аналіза не є правильна. Вона тільки не є вичерпуюча. Ми думаємо, що положення західного світу погіршувалося не від 15 років, а від більше як 40 років, тобто від часу приходу большевиків до влади в Росії, а причиною цього є брак перспективи (передбачення) вже від того часу, що є свідомством політичної незрілості західного світу, а в тому і ЗДА. Західний світ діяв тільки під безпосередньою загрозою московсько-большевицького і китайсько-комуністичного імперіялізму. Те саме було і у випадку німецько-тоталістичного імперіялізму. Західний світ не тільки що діяв під загрозою тих імперіялізмів, але він ще й допоміг до їх розвитку. Сьогодні він вже є за самовизначенням навіть незрілих до самостійності африканських народів в той час, коли за самостійність політично дозрілих східноєвропейських народів він ще й нині є тільки в теорії. Після першої світової війни західний світ не розумів, що баланс сил в світі міг бути створений тільки через розчленування великої російської імперії. Так в першій світовій війні, як і в другій, західний світ мав всі можливості — при дрібці перспективи — розвалити московсько-большевицьку імперію. По-

неволені Росією народи самоозначилися перед 40 роками і вказували західному світові на загрозу московсько-більшевицького імперіалізму, але зустрілися з глухими вухами заходу. Поневолені народи російської імперії були зрілі до самостійного життя, але їм відмовлено помічати. А тепер — 40 років пізніше — зовсім незрілі до самостійного життя племена дістають самостійність, як гриби по дощі, а другі народи коротають життя в найчорнішій колоніальній системі московського імперіалізму.

На це автор не звернув уваги. Західний світ не хоче знати, що світ мусить бути побудований на основі вартостей західної цивілізації — свободи і гідності людини, або він буде побудований на принципах комуністично-тоталістичної неволі. Не може бути компромісу між демократією і тоталізмом, як це виказала ціла історія людства. Немає коєкзистенції для двох світоглядів.

Питаємо, що західний світ зробив в напрямі поширення вартостей свободи і гідності людини?

А ось хід думок Кісінгера про політичну еволюцію і комунізм:

На заході є поширена думка, що Советський Союз іде до неминучої зміни — до демократизації. Упромишловлення, технічний поступ, зріст життєвого стандарту та поширення освіти мали б вплинути на це, що населення СРСР мало б зробити натиск на більшу свободу одиниці і людську гідність. Історія Німеччини і Японії зовсім цього не доказують. Індустріалізація обох країн враз з високою університетською освітою довели якраз до тоталізму в цих обох державах. Демократія не є вислідом індустріалізації і економічного розвитку. Традиційна демократія в Вел. Британії і ЗДА прийшла перед індустріалізацією цих країн. Якраз демократія була стимулом до економічного розвитку, бо вона допустила до впливів талановиті й заповзятливі одиниці. Менаджери економії є заінтересовані в підвищенні продуктивності, а не політичній активності робітників. Вони є за підвищенням життєвого стандарту робітника, але не політичних свобод. До розв'язання соціальних проблем спричинилася демократія (загальне голосування) без революції, як це думав Маркс. Отже, демократія припинила визиск робітника шляхом законодавства. В комунізмі маємо повторення всіх злих об'явів раннього капіталізму XIX сторіччя. А до цього в комуністичнім ладі нема перед ким жалітися з уваги на брак у ньому демократії, бо в комунізмі економія зв'язана з політикою. Комунізм — це феодалізм промислової епохи.

Освіта також не мусить довести до політичного критицизму, бо вона в Советах є в основі професійна. В країні з відмінною від Заходу традицією і політичною структурою не мусить бути певним, що кожний громадянин повинен мати свою власну думку про політичні справи. Для свободи треба бути готовим жертвувати своє життя. Тим часом советська система затруднює на добре платних посадах талановиті одиниці і тим самим позбувається опозиції. Ці одиниці волять коляборувати, а не ризикувати в опозиції.

Ніхто не виключає, що еволюція комуністичного устрою є можлива. Але вона може дійти так само добре до демократії, як і до Орвелівського кошмару «1984» року. Ми не можемо думати категоріями демократії на західний взірець в комуністичному світі. Немає

надії на ліберальну Росію, хіба на лібералізацію комуністичного режиму, але не в напрямі демократії. Москва, яка бачить зріст імперії, не дійде до висновку, що політична організація режиму є в основі зла. Навіть у випадку завоювання цілого світу комунізм не мусить стати ліберальним. Щоб завести демократію в Сове́тах, на це треба революції, а не еволюції.

В одному місці з автором можемо погодитися, а саме, що час є рішальний в трансформації ССРСР, бо що за потіха для Картагіні, що Рим по 150 роках став мирною потугою.

Наша думка: Автор зовсім не взяв в рахунок того, що принаймні половина населення ССРСР — це поневолені народи, які є за розвалом імперії, а не за зростом потуги комунізму. Ті народи вже показали, що вони зміють нести жертви за свою самостійність і грабунком ніколи не прив'яже їх до імперії. Міркування автора можуть відноситися тільки до російського народу. В поневолених народів є потенційні такі відосередні сили, не дивлячись на атомовий вік, російська імперія мусить завалитися, хібащо вона пішла б на найдалі ідучу вільну конфедерацію народів у світовій федерації. Але таку альтернативу годі припустити. Класичним прикладом була Австро-Угорщина, що не змінила своєї структури до самого розвалу. Колиб ми на хвилю припустили, що Хрущов є президентом ЗДА чи Франції або прем'єром Англії, то він так повів би натиск світу на ССРСР в ім'я свобод і вартостей західного світу, що вже під натиском зовнішнього світу російська імперія мусіла б поступитися в напрямі самоозначення народів. Коли Хрущову вільно працювати в напрямі скомунізування цілого світу, то західному світові вільно також працювати в напрямі розвалу тюрми народів ССРСР. Коли автор Кіссінґер твердить, що щойно катастрофа по війні увела в Німеччині і Японії демократії, то в ССРСР тільки його розвал на самостійні нації доведе до демократії. Розчленування Росії є передумовою демократії на Сході Європи і в Азії. Велику роль може відіграти західний світ, але у нього був і є брак активності в напрямі вартостей західного світу тоді, коли рівночасно комуністичному світові є притаманна велика активність. Цей брак активності може привести західний світ до упадку, в що свято вірить комуністичний світ і цю віру впоює в новопосталі держави

Джордж Кеннан і Росія

Дж. Ф. Кеннан, знаний зі своїх контрверсійних поглядів на зовнішню політику ЗДА, є так само контрверсійний в своїх працях з історії Росії. Остання його праця, яку ми обговорюємо, є конспектом визначніших подій в Росії від початку панування Советів, від Леніна до смерті Сталіна та зі закінченим епілогом, в якому автор обговорює посталінські часи та наводить свої політичні рефлексії. Ця праця — це його виклади на університетах в Оксфорді і Гарварді. Треба признати, що його праці писані з ерудицією і є оригінальні.

*) George F. Kennan: Russia a. the West under Lenin a. Stalin, Boston, 1961, 411 pp.

Вони безумовно мають вплив на науковий і політичний світ ЗДА, але при тім дуже однобічні, назадняцькі, а висновки часто довільно сконструйовані.

Ми звернемо увагу тільки на його становище в українській справі, яке він займав вже й в попередній своїй праці «Росія залишає війну». На погляд Кеннана німці заключили договір «з некомуністичними українськими сепаратистами т. зв. Радою» (стор. 39). Договір в Берестю був для большевиків дуже тяжкий і брутальний. Найтяжчим ударом для большевиків був договір німців з Україною. Все таки автор стверджує, що цей договір позбавляв большевиків територій, які не бажали собі російського панування, а принаймні — як він каже — російсько-комуністичного. Ні одна зі сторін не думала його дотримувати. На півдні Росії були три райони, які боролися проти большевицького панування. Одним з них була Україна, де т. зв. Рада, слаба, автономічна влада, яка складалася з кількох романтиків-інтелектуалістів в Києві, слабо обороняла своє існування. Згідно з англійсько-французьким договором з 1917 р. Україна була сферою інтересів Франції. «Українська Рада збрала коло 50 мільйонів рублів французького гроша, підманула французів в найбільш нечесний спосіб і перейшла до німців з рублями і зі всім та заключила з ними сепаратний мир, який поставив Україну в розпорядження німців» (стор. 46). А далі автор пише: Інтервенція Аліантів в Росії мала на меті тільки не допустити німців до багатств півд. Росії і ставити їм опір, а ніколи розчленування Росії. Отже, советські історики неслухно посуджують Аліантів, що вони хотіли розчленувати Росію.

Автор вважав, що найбільшою помилкою Аліантів було те, що вони не замирилися з Німеччиною восени 1917 р., як це ради в Марк-іс Лендсдаун (Landsdowne), що було б врятувало демократичну Росію.

Він дослівно пише: «Пам'ятаймо, що невдача інтервенції в 1918 і 1919 рр. лежала в тому, що між російськими противниками большевизму не було єдності, а не було її також між західними державами щодо того, до чого мали б прямувати ті противники. Чи тепер було б краще?» (стор. 390).

Думаємо, що вистачить тих кілька уривків, у яких Кеннан говорить про Україну. Він, як бачимо, послуговується термінологією большевицьких істориків, не визнаючи, що від III-го, згл. IV-го, Універсалу існувала Українська Народна Республіка, яку визнали також російські большевики, і говорить тільки про «т. зв. Раду» тоді, коли навіть большевицькі історики пишуть про Центральну Раду. Він твердить, що слаба «Рада» зрадила французів і що Аліанти ніколи не мали на думці підтримувати новопосталі держави в їх змаганнях відорватися від Росії. Він в попередній своїй праці «Росія залишає війну» сумнівається навіть, чи визнання Української Народної Республіки Францією було нотифіковане Урядові УНР ген. Табуї є знаний хочби з українських історичних джерел. Кеннан, спираючись на заввагу в праці Едгара Сіссона (Sisson) «One Hundred Red Days, New Haven, 1931») *) твердить, що Уряд УНР обманув Фран-

*) Едгар Сіссон — це спеціальний представник Президента Вілсона в часі від 25 листопада 1917 р. до 4 березня 1918 р. (100 днів) в

цію, хоч навіть більшовицькі історики твердять тільки, що Франція обіцяла для УНРеспубліки позику в сумі 180 мільонів франків. Він не бере до уваги того, що Уряд УНР був у безвихідному положенні, бо визнання УНР французами мало тільки платонічне значення, коли російські більшовики завоювали Україну. Якраз в днях 11 і 15 січня 1918 р. Департамент Стейту ЗДА заявив Франції, що ЗДА не визнають окремих урядів в Росії, як довго російський нарід не заявиться більш докладно в тій справі (стор. 189 праці «Росія залишає війну»).

Кеннан стало повторює схолястичне твердження, що помилкою Антанти було те, що вона не закінчила війни в 1917 р., але навіть на гадку не приходять йому інші альтернативи розв'язання російської проблеми, корисного для світового миру.

Немає сумніву, що після капітуляції Німеччини при правильній перспективі державних мужів Антанти російська імперія могла бути розвалена на самостійні національні держави, а в корінній Росії можна було завести демократію. Немає сумніву, що поневолені народи Росії при матеріальній допомозі могли розвалити її, якщо б увага Антанти не була звернена тільки на царських генералів та відбудову єдиної неподільної Росії і великої Польщі.

Кеннан, як бачимо, нарікає на те, що в 1918 і 1919 рр. не було єдності серед Антанти і між російськими противниками більшовизму. Нарікання слухні. Але він не може цього твердити щодо змагань поневолених народів відорватися від Росії. Існування Денікіна було залежне тільки від допомоги Антанти. Коли в останній стадії в 1919 р. більшовики опанували безмежні російські території треба було бути в найвищій степені короткозорим, щоб вірити, що сам Де-

РСФСР. Він то написав особисту хроніку з більшовицької революції, в якій, на стор. 269, в підвалі, вмістив нотатку про свою розмову при кінці січня 1919 р. — отже, майже в рік після перебування в РСФСР — з британським капітаном Джорджем Г. Фіцом Віліяном (William), коли він стрівув його випадково в дорозі з Відня до Триесту. Він записав собі ту розмову в дні 27 січня 1919 р. Капітан Фіц Вілліам подав Сіссонові, що він працював в Києві, на Україні, враз з французами зимою 1917-1918 рр. над «нездарним і немудрим пляном куплення помочі київської Ради». «Рада взяла гроші, а опісля більший хабар від німців». Сіссон запитав Вілліама, скільки англійці і французи заплатили, додаючи, що він чув, що заплачена сума виносила 20 мільйонів рублів. Вілліам відповів: «То було далеко більше. Я гадаю (I guess), що це було більше, як 50 мільйонів рублів». На цій розмові Кеннан побудував своє твердження про 50 мільйонів і хабар. Недарма журналісти характеризували Сіссона як такого, що мав нахил до сенсаційности, підозорливости й інтриг.

Коли Кеннан — державний муж і професор — по більш як 40 роках викладає нам такі речі на оправдання давно минулих історичних подій, то нам стає зрозумілою ментальність державних мужів з-перед 40 років і пізніших, які не зважали на перестороги поневолених народів і тим довели події в світі до положення без виходу.

В. Л.

— В. Л.

нікін повалить большевицьку Росію і змагати тільки до відбудови єдиної неділимої Росії та відмовляти поневоленням народам права на самостійність.

Кеннан питається (стор. 390): «І що ви дали б на місце советського правління? Чи ви мали готовий субститут?». Значить, в попередній війні не було і тепер немає на місце советської влади субституту! Значить, на думку Кеннана, в 1918 і 1919 рр. усамостійнені народи, як Україна, Грузія і т. д. не були в стані рядити собою, а корінна Росія не могла рядитися демократично. Треба було, щоб всі народи Росії перейшли большевицький хаос, терор і гегенну економічної катастрофи, хоч всі народи колишньої Росії без того нещастя могли нині бути квітучими і свобідними країнами.

Дмитро Соловей:

Політика ЦК КПСС у плануванні розвитку

У видавничих справах часто буває так, що іноді мала книжечка своїм конкретним змістом і вимовністю фактів може заступити не один том розпливчастого твору. До таких змістовних публікацій належить зачислити недавно видану книжечку Д. Соловєя, що її заголовок подано вище. Автор добре орієнтується в советській статистиці і з неї вибрав ці цифри, які найкраще ілюструють колоніальний визиск України. В системі державного капіталізму большевицької імперії Україну зведено до ролі звичайної колонії, яка мусить свої багаті сирівці постачати для потреб державного промислу. Тому не дивниця, що совети не спішаються з розбудовою промислу в Україні й творення висококваліфікованих кадрів, бо вся увага советського уряду спрямована на розбудову промисловости, піднесення матеріяльного добробуту і культури в корінних землях Московщини. Думаємо, що є ще один важний аспект, який здержує большевиків від поважніших інвестицій в Україні — це постійна загроза нової війни та евен-туального хресного походу проти московської колоніальної держави.

Хочеться звернути увагу на деяку неточність, яка вкрадається в формулювання автора про справу безробіття в ССРСР. Безробіття в розумінні соціологічному, як воно представляється у високо упромисловлених країнах Західної Європи і Північної Америки, такого безробіття в ССРСР ніколи не було і зараз немає. У зв'язку з розбудовою каналізаційної системи, комунікації, відкриття щораз то нових копалин, загосподарювання неужитків і т. п. для реалізації тих планів советському урядові потрібні мільйони робочих рук, на цю роботу посилається не лише чорна робоча сила, але також і кваліфіковані робітники, майстри, техноруки і т. п., туди прямують і надвишка промислових робітників, якщо в якійсь промисловій ділянці починається застій, реорганізація, а то й повна ліквідація деяких підприємств внаслідок їх нерентабельности і т. п. Таке перекидування робітників з одної роботи на другу відбувається на економіці країни, але большевики з тим не числяться, бо мають дешеву робочу силу і ця сила змушена виконувати господарські плани ССРСР. Ці справи нам відомі не лише з різних публікацій і статистичних з'явлень, але також з власних обсервацій і праці в советських під-

приємствах. Це і дає нам підставу до твердження, що хронічного безробіття в СРСР зараз немає, а його прояви в деяких галузях советської промисловості можна вважати явищем переходовим.

Можна вважати дискусійним питанням і про те, чи Москва плянує колонізує тюркські азійські республіки переважно українцями, як про це автор згадує на стор. 32, бо з власного досвіду знаємо, що воно так не є. Наші поселення мали місце в Казахстані, Кіргізії, а по часті і в Узбекистані, але в Туркменії і Таджикистані таких поселень не було і зараз немає. Деяка кількість українців жила по містах цих країн, але таких поселень, як в Казахстані й Кіргізії не було. Стан нашого поселення в Казахстані за останні роки зменшився на 5 відсотків, такий стан завважується і в Кіргізії^{*)}. Це зменшування числа наших поселенців можна пояснити тим, що більшовики взялись вивозити в Сибір та Алтайський край тих наших поселенців, які себе виявили «неблагонадійними» із-за їх контактів і добрих взаємовідносин з місцевим корінним населенням — казахами й кіргізами. Між ними ворожнечі не було, бо українці таки відразу добре презентували себе на нових місцях поселення, стали добрими учителями в ділянці сільського господарства середньо-азійських країн. Це знаємо також з власного досвіду і тому сміємо твердити, що українці не були спільниками москалів у колонізації чужих земель, тому й немає підстав до твердження про ворожнечу місцевого населення у відношенні до українських поселенців.

Цих справ торкаємось не ради самої критики, але ради об'єктивного навісління і виправлення деяких недоглядів на справу — безробіття і колонізації середньо-азійських країн. В черговому виданні ці справи належить спростувати і уточнити, щоби не псути доброго враження в цілості книжки. Вона коротко говорить про кожну справу дискримінації України та її визиску зі сторони Москви, на все мається цифрові дані й річеві аргументи, які переконують, спонукують до певної застанови й висновків...

Речі порушені автором нам добре відомі, вони нас усіх болять і псують досі. Про них не треба говорити нашим людям, бо тих справ ми ніколи не забудемо. Але про ці справи треба говорити вільному світові, тому такі публікації належало б видавати в чужих мовах — англійській, французькій, німецькій, іспанській та інших, хай культурний світ знає про те, яка небезпека грозить йому зі сторони московського Кремля...

М. Курач

КОЛИ, ДЕ І ЯК ВМЕР М. ІРЧАН?

В нью-йоркським советофільським журналі «За синім океаном» ч. 1. 1961 р., що його редагує та майже виключно сам заповняє своєю безхарактерною писаниною, колишній націоналіст та співробітник донцівського «Вісника», Юрій Косач, — ми прочитали рецензійну замітку, підписану ти разом буквами М. Ш., про книжку авторів В. Василенка і П. Кравчука (цей останній канадський комунофіл),

^{*)} а) Казахская ССР. Государственное Издательство Географической Литературы, Москва 1957, ст. 130. б) СССР в цифрах в 1959 году. Госстатиздат ЦСУ СССР, Москва 1960, стр. 275.

п. заг. «Мирослав Ірчан», видану в Києві 1960 р. В цій статейці її автор м. інш. так оцінює цю книжку: «Цінність цієї чергової публікації про М. Ірчана, що розкриває багато невідомих подробиць його біографії, підкреслює вичерпна бібліографія...»

Прочитавши цю рецензію в журналі Косача, я дуже зацікавився цією книжкою, бо вона за інформацією рецензента, як вище написано, розкрила багато невідомих біографічних фактів із життя цього відомого українського письменника. Після великих старань, я купив собі згадану книжку, бо хотів вкінці довідатись із авторитетного джерела про невідому мені дотепер точно «подробицю» із життя мого колишнього близького товариша із Українських Січових Стрільців, М. Ірчана (Андрія Бабюка), а саме, про точну дату його смерті, місцевість де він помер та про ближчі обставини останніх днів його життя. Хотілось мені зокрема знати також від якогось певного інформатора про те, як жилося М. Ірчанові на Україні після його прибуття туди з Канади при кінці 1920-их рр. та як відносились до цього ідейного комуніста — влада і панівна партія «сучасної радянської України».

Українському громадянству тут «за синім океаном» уже давно було відомо, що московсько-большевицька влада на Україні арештувала, заслала на Соловки і там вбила цього видатного українського письменника і публіциста, як українського самостійника. Але все-таки ближчі подробиці його арешту, його обвинувачення та його мученичої смерті на соловецьких островах — остали по сьогодні тайною для ширшого загалу. Також і смерть близького товариша Ірчана — Івана Семрая, кол. УСС, який разом з ним виїхав з Канади на Україну працювати і будувати нове життя в «українській соціалістичній державі», та який також там згинув з рук московських большевиків — остало по сьогодні тайною тамошньої чрезвычайки та деяких її прислужників в Канаді.

Але — на превеликий жаль — після прочитання рекламованої Ю. Косачем книжки про М. Ірчана та виразного заповнення, що вона «розкриває багато невідомих подробиць» із життя цього письменника — я не довідався з неї нічого про дату, місцевість, обставини смерті, ні про останні дні життя М. Ірчана. Зовсім ясно — оба автори книжки, В. Власенко і П. Кравчук, щоб не компрометувати та не обезславлювати панування московських большевиків на Україні, не встидаються затаювати перед українським громадянством «цю невідому подробицю», цей важливий біографічний факт із життя Мирослава Ірчана. І не зважаючи на це, вони мають смілість величати Ірчана, його літературно-громадську діяльність та його твори, які він писав у своїй наївності, як легковірний ідеаліст, за що він пізніше тяжко відпокутував.

Коли ж один з авторів цієї книжки, П. Кравчук, живе і перебуває в Канаді та відвідує часто своїх приятелів, які стоять при владі і при пануючій партії на совєтській Україні і певно стрічається там з людьми, які мачали свої пальці та були в якийсь спосіб активні при вбивстві Ірчана, то він все-таки, як його звеличник, повинен для історії вияснити і виявити дійсну правду про цю найважливішу подію з життя Ірчана, яку він так безстыдно в своїй розвідці затаює.

Треба також зауважити, що Ю. Косач у рецензії цієї книжки відважився незгідно з правдою назвати поміщену в цій книжці бібліографію творчості М. Ірчана — «вичерпною», незважаючи на це, що в ній свідомо пропущено уся літературну творчість М. Ірчана

за час українських визвольних змагань від 1914 до 1920-ого року. В той спосіб він замовчав і «зліквідував» ці цінні твори Ірчана, які були основою і причиною його обвинувачення, як українського самостійника, і його мученичої смерті.

А редакторів «за синім океаном» ми не дивуємось. Вірний виконавець своїх спонзорів.

Олеган Бойко

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ» ЗЛОЖИЛИ:

Із збірки Т. Вислоцького на Гол. Раді УРС: Т. Вислоцький — дол. 25.-, А. Батюк — дол. 10.-, В. Довгань — дол. 10.-, М. Стахів — дол. 5.-, Е. Попіль — дол. 5.-, Г. Шкребець — дол. 5.-, В. Костишин — дол. 5.-, а по дол. 2.-: М. Кізима, В. Грицай, пані Калина, Й. Харина, Ст. Совяк, Фл. Дорошенко, Д. Василяшук, В. Верган, П. Зелінський, разом дол. 83.-, даліше по дол. 2.-: В. Іванців, К. Доманчук-Баран, Н. Дзвін, І. Крамаренко, М. Незд, а по дол. 1.-: П. Самойлов, Т. Рябокінь, Ол. Ничка, П. Вибираний, дол. 3.- Т. Лотоцький, дол. 4.26 Н. і Гр. Ничка, Гр. Ткаченко — нм 10.-, Глувко — 1 англ. фунт.

Щиро дякуємо всім ВІШ Жертводавцям за їх допомогу, а щира дяка тим особам, що переводили збірки на пресовий фонд.

Проголошуємо **Добродіями** нашого видавництва Т. Вислоцького, А. Батюка і В. Довганя.

ДО ПЕРЕДПЛАТНИКІВ В АНГЛІЇ

Адміністрація просить передплатників у Великій Британії, посылати пердплату і пожертви на пресовий фонд «Вільна Україна, на адресу:

Mr. G. Vaccaro
551 Chiswick High Road
London, W. 4, England.

У видавництві «Наше Слово», в Лондоні вийшла книжка Панааса Феденка:

«Український рух у XX столітті»

Ціна книги: в Англії — 1 фунт, в Америці — 3 дол., в Канаді — 3 дол., в Німеччині — 10 нм, у Франції — 12 ф. фр., в Австралії — 30 шил.

Замовляти по слідуєчих адресах:

“Our Word”, 16 Sirdan Rd.
London W. 11., England.

Ukrainian Free Society of America
Box 4, Peter Stuyvesant Station,
New York 9, N. Y. U.S.A.

Dr. Bohdan Fedenko
B. P. 150 — 14, Paris 14, France.

Prof. P. Fedenko
München 22, Adelgundenstr. 5, Germany.

УВАГА!

УВАГА!

В секретаріаті «Вільної України» можна набути наступні книжки:

1. Д-р І. Макух: «На народній службі», 1958, по ціні: тверда оправа \$ 9.25, м'яка \$ 6.75.
2. Д. Соловей: У справі оцінки акту державного перевороту 29 квітня 1918 року, 1959, по ціні \$ 0.50.
3. В. Данилович: На маргінесі VII Конгресу УККА, 1959, по ціні \$ 0.30.
4. Д-р С. Мішко: Гадяцький договір, 1959, по ціні \$ 0.60.
5. Степан Ріпецький: Михайло Драгоманів-наш (Відповідь совєтським вченим), по \$ 0.40.
6. Д. Соловей: Людність України за сорок років влади ЦК КПСС, 1961. (Нове справлене видання після виявлення деяких помилок, що їх надруковано в ч. 27 «Вільної України»). Ціна \$ 1.50.
7. Панас Феденко: «Марксистські і большевицькі теорії національного питання», 1960, по ціні \$ 1.00.

Замовляти ці книжки під адресою:

„VILNA UKRAINA“,
2961-2965 Carpenter Ave.,
Detroit 12, Mich. U. S. A.

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1962 РІК

«ВІЛЬНА УКРАЇНА» продовжує своє видавництво і на наступний 1962-гий рік. Збірники появляться в половині кожного чвертьріччя. Оцим запрошуємо всіх дотеперішніх передплатників до дальшої передплати і при цьому оголошуємо такі умови передплати: За цілий рік, тобто за чотири збірники — \$ 4.00, поодинокє число в книгарнях \$ 1.00.

«ВІЛЬНА УКРАЇНА» є громадське видавництво, що видає журнал тільки за громадські гроші — за рахунок передплати і пожертв на пресовий фонд від читачів і прихильників «Вільної України» та її визвольно-демократичної програми.

«ВІЛЬНА УКРАЇНА» просить всіх дотеперішніх передплатників придбати ще принаймні двох нових передплатників, вирівняти заборгованість за рік 1960 та вносити передплату на рік 1961.

Передплатники, які приєднають бодай одного передплатника дістануть — так вони самі, як приєднані ними передплатники книжку д-ра І. Макуха «На народній службі» по зниженій ціні, а саме примірники в м'якій оправі по \$ 5.25 (повна ціна \$ 7.25), а примірники в твердій оправі по \$ 6.75 (повна ціна \$ 9.25).

Адміністрація «Вільної України»